Апостол Христового Серця

Життєпис
о. Христофора Г. Миськова, ЧСВВ

Зібрав:
о. Атанасій В. Пекар, ЧСВВ

НАКЛАДОМ
КАТЕХИТОК СЕРЦЯ ІСУСОВОГО

РИМ — 1980 — ПРУДЕНТОПІЛЬ

diasporiana.org.ua

Апостол Христового Серця

Життєпис
о. Христофора Г. Миськова, ЧСВВ

Зібрав:
о. Атанасій В. Пекар, ЧСВВ

НАКЛАДОМ
КАТЕХИТОК СЕРЦЯ ІСУСОВОГО

РИМ — 1980 — ПРУДЕНТОПІЛЬ

Нічого не противиться друкові

книжки о. Ат. Пекаря, ЧСВВ: «Апостол Христового Серця», Життєпис о. Хр. Г. Миськова, ЧСВВ.

Рим, 15 січня 1980.

о. Климентій Корчагін, ЧСВВ

Можна друкувати

Рим, з Ген. Курії оо. Василіян, дня 15.III.1980.

о. Ісидор Патрило, ЧСВВ
Протоархимандрит

Дозволяється друкувати

Рим, з Вікаріяту Міста, дня 25.III.1980.

Іван Канестрі, Заступник
Арх. Мотеранський

Esse-Gi-Esse - Roma - Tel. 78.27.819

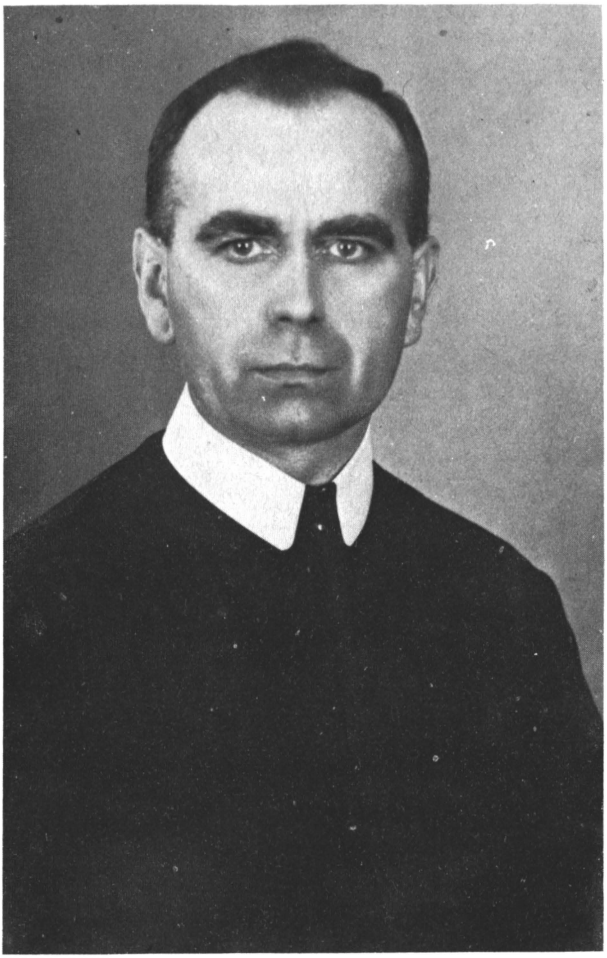

о. Христофор Г. Миськів, ЧСВВ
21.V.1905-7.VI.1973

ПЕРЕДМОВА

Я особисто знав бл.п. о. Христофора Г. Миськова, ЧСВВ (псевдо: Савенко*) ще з моїх ґімназійних часів на Закарпатті. Перший раз я його зустрінув у 1934 р., коли він приїхав до мого рідного села Перечина, щоб під час місій зорганізувати Апостольство Молитви. Теж і я став тоді членом того Апостольства. Відтак я мав нагоду його часто зустрічати на різних з'їздах, релігійних здвигах та пластових святах. Для нас — молодих ґімназистів і пластунів — о. Христофор був символом правдивої любови Бога й українського народу. Під час творення Карпатської України (1938-1939) ми всі поділяли його ентузіязм і посвяту. Однак після насильної окупації Карпатської України мадярським військом у половині березня 1939 р. він нагло зник з горизонту нашого студентського життя. З різними пригодами йому вдалося, восени 1939 р., виїхати на місійну працю до далекої Бразилії.*

Упродовж моїх теологічних студій у Римі я час від часу дізнавався про працю о. Христофора в Бразилії від його брата о. Павла П. Миськова, ЧСВВ, що по війні опинився в Генеральному Домі ОО. Василіян у Римі, де зай-

мав різні становища в Генеральній Управі, включно до обов'язків Протоархимандрита (1953-63). Однак мені вже не судилося зустрінути о. Христофора в 1950 р., коли він, з нагоди св. Року, відвідав Рим. Тоді я вже був виїхав на душпастирську працю до ЗСА. Він ще раз приїжджав до Риму 1956 р., коли о. Павлові вдалося спровадити до Вічного Міста свою маму. Тоді о. Христофор відвідував також Америку й Східну Канаду, але тоді я вже перебував на новіціяті ОО. Василіян далеко на заході Канади, в Мондері, Альберта. Так ото нам знов не поталанило зустрінутися. Але й до Мондеру, через українську пресу, залетіла часом вістка про життя і подвиги о. Христофора.

Коли 1971 р., повертаючись з України, я загостив на кілька днів до Риму, там я дізнався від його брата про тяжку хворобу й операцію о. Христофора. Тоді я обіцяв молитися за нього. І так моя духова злука з немічним о. Христофором перетривала аж до його святої смерти, дня 7 червня 1973 р. Два роки пізніше, з нагоди св. Року, я знов опинився у Вічному Місті. Тоді брат покійного, о. Павло, просив мене написати бодай короткий життєпис о. Христофора. Я ніяк не чувся на силах узятися за таке діло, передусім з-за браку відповідних джерел. Однак, завдяки о. Павлові, п-ні директорці Надії Шульган, КСІ, о. редакторові В. Зінькові, ЧСВВ, та о. ген. секретареві П. Підручному, ЧСВВ, — яким

на цім місці складаю свою щиру подяку — мені вдалося зібрати деякі матеріяли для обширнішої біографії о. Христофора — «заслуженого для Церкви й Чину, ревного місіонера серед українських поселенців у Бразилії й основника Інституту Катехиток Серця Ісусового» (з листа авп. І. Бучка, 15.VI.1973).

Крім згаданих уже вище, моя особлива подяка о. Родіонові Р. Головацькому, ЧСВВ, що був ласкавий перечитати й мовно виправити рукопис, як теж дякую всім тим, які в будь-який спосіб спричинилися до видання цієї книжечки.

За свідченням Преосв. Йосифа Р. Мартинця, ЧСВВ, який знав і жив з ним від новіціяту в Мукачеві, о. Христофор був монахом «великих ідеалів і широкого серця» (див. Праця, *1973, ч. 24, стор. 3). Додаймо до цієї характеристики ще й палкий та рішучий темперамент о. Христофора, а тоді легко зрозуміємо критичне наставлення та різні застереження, щодо його особи, хоч би збоку деяких його співбратів по Чині. Тому то я, описуючи життєпис о. Христофора, намагався збагнути радше його духа ніж описати саму лише зовнішню його діяльність. І то тим більше, що помітна частина критики на його адресу показалася безпідставною або походила з чисто людської заздрости. Тому я спирався переважно на його приватну кореспонденцію, бо в ній ясніше проявляється характер і внутрішнє наставлення людини. Приватні листи о. Христофора*

цитую тільки в лапках, без повторного зазначення джерела.

Ця праця не має претензій до повної чи наукової біографії о. Христофора. Тому прошу доброзичливого читача приписати всякі неточності чи недоліки радше скупості моїх інформацій, аніж моїм упередженням чи тенденційності. Одне можу щиро сказати, що писав я її « sine ira et studio » — тобто на збудування, а не на осудження. А написав я цю біографію з нагоди 75-річчя народин о. Христофора, уважаючи його одним з видніших Василіянських ченців, який з великою ревністю і посвятою ніс світло Христової науки й української культури в найдальші закутини « Країни Хреста », далекої Бразилії, між українських поселенців.

Я — ієромонах з Василіївого Чину —
Атанасій,
Написав цю скромну й щиру книжечку,
На Твою честь, Отче Христофоре!

Рим, в день св. Василія Великого, 1980 р.

о. Атанасій В. Пекар, ЧСВВ

* * *

Одного вересневого соняшного дня, Р. Б. 1921, до брами старинного Святомиколаївського монастиря на Чернечій Горі біля Мукачева, на Закарпатті застукав 16-річний худорлявий хлопчина. Малий ростом, з кучерами на голові й палкими, чорними очима. Він бажав посвятитися Богові. Він хотів стати монахом — Василіянином. Він приїхав аж з далекої Югославії, де при кінці минулого сторіччя емігрували деякі українські родини з Галичини, шукаючи багатшої землі й кращої долі. Деякі з них оселилися у хорватській Славонії. Там оселилися теж і батьки цього юнака, — *Гавриїла Миськова*, якого в монастирі назвали *Христофор*. Це він стукав до брами згаданого монастиря. Його то життєвий шлях повної посвяти Богові в Чині св. Василія Великого в цій книжечці наміряю накреслити.

1. СЛІДАМИ СВ. ВАСИЛІЯ

Гавриїл Миськів, у чернецтві *Христофор* — народився дня 21 травня 1905 р. у селі Слободніца, Славонія, що в тому часі належала до Австрії. Його рід — по батькові, що теж звався Гавриїл Миськів — походив з села Чабарівка, Гусятинського повіту. А мама, Катерина з дому Назарук, еміґрувала тоді молодою дівчиною з села Цеблів, повіт Сокаль, Галичина. Його батьки були хліборобами. Мали вони п'ятеро дітей, з яких Гавриїл був найстаршим. По нім народилися ще дві дівчинки, Марія й Анна, але вони замолоду померли. Відтак ще народилися два хлопці: Петро й Володимир. Петро відтак теж вступив до ОО. Василіян, які надали йому чернече ім'я — *Павло.* А наймолодший Володимир згодом одружився і залишився вдома, на господарці. Він теж довший час хворував, і помер 1975 р. Старанням о. Павла, його діти Гавриїл, Маруся і Ганя виїхали на студії до Канади, де вони теж і влаштувалися.

Батько, який під час війни служив в австрійському війську, 1918 р. став жертвою заразливої епідемії, іспанки. Тому молода вдова вийшла вдруге заміж за Миколу Клюфаса.

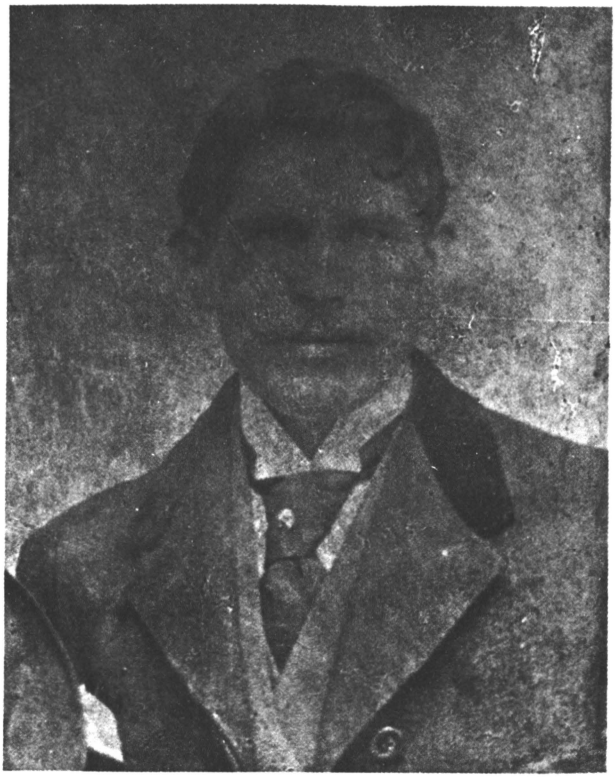

Гавриіл Миськів († 1918) - батько о. Христофора

Він зайнявся господаркою і поміг виховати дрібних сиріт. По смерти своєї мами, 1959 р. о. Христофор так писав до свого вітчима: «Дорогий Миколо! Смерть мами Ти напевно відчув дуже боляче, бо вони були Твоєю першою жінкою. Тому висказую Тобі мої співчуття

і сердечно дякую Тобі, що Ти був їм вірним чоловіком й опікувався ними й цілою нашою Родиною по смерти нашого тата Гавриїла. Тепер, по смерті мами, надіюся, що Ти лишишся і надалі в домі Влади (Володимира) і будеш йому помагати при господарці та в спокою доживати свого віку ».

Початкову свою школу закінчив Гавриїл у рідному селі Слободніца, між 1911-1916 р., де вже з самих початків блиснув своїми здібностями. Мрійливий хлопчина вже змалку полюбив книжку, тому батьки вислали його на дальші, середні студії у Славонському Броді, де примістили його у бурсі ОО. Францисканів. Під умілим проводом Францисканських вихователів побожний хлопчина відразу захопився духовним життям і наміряв вступити до монастиря Францисканців. Коли він про це зізнався своєму владиці Діонисієві Нярадію, єп. Крижівському (1915-1940), то він вплинув на ідейного хлопця й спрямував його до монастиря українських ОО. Василіян. Тому четвертий рік ґімназії Гавриїл закінчив уже у Вараждині (шк. рік 1920-1921).

Саме в тому часі галицькі Отці зачали реформу Василіянського Чину на Закарпатті й відкрили свій новіціят під проводом о. Гліба Кінаха, ЧСВВ, у Святомиколаївському монастирі на Чернечій Горі біля Мукачева. Так трапилося, що, дня 27 вересня 1921 р., Гавриїл Миськів вступив до новіціяту ОО. Василіян у Мукачеві, на Закарпатті. При облечинах

йому надали чернече ім'я — *Христофор*. Хоча, на жаль, не зберігся опис цього обряду, зате він описав своїй мамі облечини в монашу рясу свого молодшого брата Петра:

« На фотографії бачите вже не Петра, але Павла, убраного в монашу одіж. Щоб дістати монашу одіж, йому треба було приготовлятися протягом півроку. В тому часі він учився, як монах має жити, що має робити, як має молитися, а до того ще вчився церковного співу, латинської, німецької та грецької мов. А також і нашої, української мови. Розуміється, він щодня ходить на св. Службу Божу, до св. Причастя та співає утреню і вечірню. Перед самим габітом ще три дні приготовлявся молитвою, заки, дня 21 січня 1927 р., перед св. Службою Божою у монастирській каплиці дістав габіт.

« А це відбулося так: Перед престолом він зробив три поклони і ліг собі на підлогу хрестом, а священик-монах стояв при престолі, заки монахи співали пісні. Потім Петро клякнув і сказав, що бажає бути монахом і перебувати в монастирі аж до смерти. Відтак дістав нове ім'я — *Павло* і габіт, ремінний пояс, каптур, хрест і вервицю. Священик проказав ще за нього кілька молитов, і зачалася св. Служба Божа. Разом з ним дістали габіти ще два з Коцури, з Бачки ».

Василіянська школа і второпний провід учителя новиків перетворили душу Бр. Христофора (Гавриїла) Миськова. Молодечий його по-

рив до Бога устаткувався й він цілковито перейнявся духовним ідеалом св. Василія Великого, гартуючи свого духа до монашого подвигу. Про новіціятські дні він так писав своїй мамі:

« Наука мені не йде тяжко, бо Господь Бог дав мені добру голову. А про помешкання, убрання й їду я навіть не думаю. Довгі молитви теж не тяжкі, навпаки, вони нам осолоджують життя. Але одно є тяжке — подолувати себе. Подолати свою гордість, злість, лінивство, жажду слави й багатства — це тяжко! Додержувати св. чистоту й зберігати покору, завжди слухати й усе переносити — важко! А важко воно не тільки мені, але й кожному монахові. І якраз, хто вміє це все подолати й знести, той добрий монах і він відчуває тоді у своєму серці спокій та правдиве щастя. А хто не вміє це все знести чи подолати себе, той почувається нещасливим і не витримає в монастирі. Але тепер, Богу дякувати, і це мені вже йде легше, хоч перед реколекціями було ще досить тяжко. Під час реколекцій якось я змінився, набрав душевних сил і живу вже як правдивий монах, хоч я ще не є монахом (тобто ще не склав обітів)! ».

Дня 10 травня 1923 р. Бр. Христофора допущено без найменших труднощів до тимчасових обітів, які він склав у монастирській каплиці там таки, у Мукачеві. Тепер прийшов час студій.

Щоб нести Христа і його навчання людям,

тобто стати місіонером, не вистачає перейнятися Христовим духом і вести побожне життя. Як колись Апостолів, так і тепер висилає Христос місіонерів своїх, — « Ідіть і навчайте! » (Мт. 28,19). А щоб могти інших учити, перше треба самому навчитися. Так і для Бр. Христофора зачався довгий період наукової формації. Перш за все він мусів закінчити вищі класи ґімназії, т.зв. гуманістику. Тому, після обітів вислали його до княжого Святоспаського монастиря у Лаврові, того « сторожа » бойківського Підгір'я в Галичині, що здавна прославився своєю школою, з якої вийшов не малий ряд світлих українських науковців. У цій « святині науки » Бр. Христофор кинувся в вир гуманістичних студій, які закінчив протягом трьох років (1923-1926).

Бр. Христофор брався до науки з великою запопадливістю. Не дивно, що він надірвав собі вже й так слабке здоров'я. Тому, по схолястикаті, довелось йому перервати студії та виїхати на відпочинок до Мукачівського монастиря, який, — уживши поетичного опису, — побудований у « завороженій тиші, на лагідному схилі Чернечої Гори, увінчаний густими виноградниками й квітучими садами, наче купався в прозорих хвилях річки Латориці. А там, поза монастирем — горою, ще тихіша краса підгірського краєвиду, вповитого блакитним серпанком туману, ледь видних верхів на далекому видноколі; а долом, тут же за річкою — хвиляста рівнина — безмежні поля, що

линуть в неозору даль... ». Та й там молодечий дух Бр. Христофора рвався до праці. Він не міг сидіти бездільно. Протягом свого дворічного « відпочинку » на Чернечій Горі в Мукачеві на новіціяті учив він латину й греку. Саме в тому часі Господь Бог покликав і його молодшого брата Петра, який теж рішився піти на новіціят у Мукачеві. Щоб утішити свою маму перед Петровим від'їздом, Бр. Христофор так писав до неї:

« Вже надходить момент, коли попрощаєте й другого свого сина. Знаю, що Ваше материнське серце буде стискатись і в'янути з болю. Але інакше й не може бути, бо ж Ваше серце — серце люблячої матері. Подолайте однак свій біль і дивіться на це прощання оком св. віри. Чи ж це не ласка Божа, чи ж це не благодать Божа, що Господь Бог споглянув своїм ласкавим оком на нашу родину і з неї вибрав собі вже другу дитину й покликав собі на особлившу службу? Хто ж у Слободниці дістав таку велику ласку? Ніхто! І мало є на світі таких щасливих матерів як Ви, щоб мала двох своїх синів монахами.

« Ви отримали нас від Господа Бога, тож віддайте нас на службу Богові з радісним серцем, бо Бог того від Вас домагається. Хай із Вашого материнського серця зноситься ця коротенька, зате щира молитва: — Боже, Ти їх мені дав, а тепер я їх Тобі віддаю! ».

Бр. Христофор склав свої довічні обіти в празник Благовіщення, дня 7 квітня 1927 р.

Мама о. Христофора - Катерина Назарук Миськів († 1959)

(за старим ст.), на Чернечій Горі в Святомиколаївському монастирі, що був колискою чернечого подвигу закарпатських Василіян. Про цю вирішальну подію свого життя він так писав своїй мамі:

« На Благовіщення я повінчався з Ісусом. Від себе я склав аж п'ять присяг вірности (крім обітів убозтва, чистоти й послуху — ще дальші два: вірности Апостольському Престолові й не запобігати церковних гідностей); а Ісус, через руки о. Ігумена П. Булика, передав мені весільну одіж (мантію). Це чорна довга одіж, що сягає аж до землі. Крім того я ще дістав на голову шапочку (камілавку), а на груди хрест і на полотні вишите знаряддя Христових страстей (параман). Відтак в одну руку мені дали вервицю, а в другу — запалену свічку. Це були мої весільні відзнаки.

« Того самого дня я також помер для світу. Мене накрили чорним полотном, на якім був пришитий великий білий хрест, і, співаючи похоронну пісню, задзвонили в усі дзвони. Так, символічно, я помер для світу, а світ для мене. Один з монахів сказав ще прощальну проповідь і пояснив людям, що саме відбулося під час тієї церемонії. Деякі люди аж плакали...

« Може спитаєте, чи я плакав, чи мені було сумно? Ні, ніколи! Я саме тоді найбільше тішився, бо з того часу я став власністю самого Ісуса Христа. Так! Відтепер я буду жити тільки для Бога! ».

Не думаю, що до цих щирих, синівських слів треба додати ще якесь пояснення.

1928 р., скріпившись духом і тілом, Бр. Христофор вернувся до Галичини, щоб там

продовжати свої студії. Філософію закінчив він у «твердині рідного духу», у Святонуфріївському монастирі — Добромилі, а на богословські студії перейшов до Святоюрської обителі у Кристинополі, що, після Добромильської реформи (1882), виховала цілу низку Василіянських місіонерів. Про свої душевні переживання в тому часі він так писав:

«Питаєте, як мені поводиться? А як мало б мені поводитися — тільки добре! Живу в монастирі, де є нас 40 монахів. Маю всього подостатком. Наука йде добре. Тільки часом хвороба притисне, але цього не боюся. Ще такий чоловік не народився, щоб не терпів, а без терпінь ніхто до неба не дістанеться. Як я щойно приїхав сюди, зачав хворувати. Тоді я зробив дві дев'ятниці до св. Йосафата, котрого образ Ви маєте вдома, і дивна річ: я зразу виздоровів і тепер я такий здоровий, як ніколи перед тим. Кажуть, що на лиці я вже рум'янію і набираю ваги. Дай, Боже!».

Під час богословських його студій у Кристинополі (1930-1932) поляки переводили в Галичині т.зв. пацифікацію, тобто застрашування українського населення й допускалися страшних насиль. Стурбована мати про долю своїх двох синів на студіях у Галичині, дістала ось якого листа від свого старшого сина, Бр. Христофора:

«То правда, що поляки наших людей дуже били, навіть кількох священиків, але монахів вони боялися зачіпати. Тепер на них цілий

світ кричить. І Святійший Отець, Папа Пій XI про це знає. За нас Ви не бійтеся, бо в нашій обороні стоїть Папа і цілий християнський світ. Хіба настало б переслідування Католицької Церкви, як це недавно було в Мексику, а тоді нас перших нападуть. Воно могло б до того дійти, якби большевики запанували. На це ми кожної хвилі готові. З радістю, з піснею на устах ми підемо на муки — на смерть за Бога, за св. віру, як колись св. Мученики, якщо тільки Бог від нас цього зажадає. Для Вас то була б найбільша честь і слава, коли б Ваші сини стали мучениками за св. віру. Та тимчасом будьте спокійні, такої загрози нема! ».

Влітку 1932 р. Бр. Христофор вернувся на Закарпаття, де, внезабарі, прийняв він священицьке рукоположення. Про свої свячення він так писав до мами:

« Я вже священик! Висвятили мене на саме Різдво Матері Божої (21.IX.1932 р., за ст. ст.) тут у монастирській церкві в Малім Березнім, на Закарпатті; наступного дня відправив я свою першу св. Службу Божу. Як це сталося? — запитаєте. Ось як:

« Я писав Вам, що може буду свячений на Преображення або на Успіння в Крехівському монастирі та що Бр. Павло мав бути на моїх свяченнях. Нас одинадцять мали святити. Я вже був давно готовий до свячень, але 6-ох інших не було, бо ще не мали довічних обітів. Тому нас тоді не святили. Зараз по Успінню я дістав приказ їхати до Мукачева, щоб там

бути професором молодих монахів... Коли я приїхав до Ужгороду, то мої Настоятелі мені сказали, що буду свячений на священика у свято Різдва Богородиці...

« У неділю перед Різдвом ПДМ. поїхав я до Михайлівців, де мене Преосв. Кир Олександер Стойка, єп. Мукачівський, висвятив на диякона. На Різдво ПДМ. поїхав я до нашого монастиря в Малім Березнім, де найперше посвятили новопомальовану церкву, а відтак, по « Іже Херувими » — мене на священика. А було понад шість тисяч народу...

« Наступного дня я сам правив читану св. Службу Божу, асистував мені сам о. Протоігумен і два монахи в дальматиках. По св. Службі Божій я благословив монахів і народ. Першу співану св. Службу Божу буду мати в Мукачеві на Воздвиження Чесного Хреста ».

2. НЕВТОМНИЙ « БОРЕЦЬ ХРИСТА »

Після свячень о. Христофора Г. Миськова, ЧСВВ призначено на префекта й професора молодих Василіянських студентів у Святомиколаївському монастирі в Малім Березнім, де вони приготовлялися до вищих своїх студій. Саме в тому часі, 1932 р., на Закарпатті була канонічно оформлена Святомиколаївська Провінція зреформованих ОО. Василіян, до якої тоді належали всі Василіянські ченці Закарпаття, Мадярщини, Румунії та Югославії, з осідком у Мукачеві. Першим протоігуменом новоствореної провінції став о. Полікарп Булик, ЧСВВ. Тоді-то Малоберезняньський монастир, заснований в половині XVIII ст., призначено на студійний дім провінції. Тому його вже заздалегідь відновили, а монастирську церкву гарно відмалювали (маляр проф. Й. Бокшай). І тут, у зеленому затишку, 40 км. на північ від Ужгороду, при історичному « карпатському шляху » на Турку, високо над річкою Ужом, приміщено 4-ох професорів та 12 схоластиків. Це був перший кадр молодих закарпатських Василіян, що відіграв важливу ролю в релігійному відродженні *Срібної Землі*, як тоді гордо називали українське Закарпаття. А о. Христофор спричинився не в малій мірі

о. Христофор з мамою, вітчимом Миколою Клюфасом і братами - Петром і Володимиром

до їхнього формування і гартування духу.

За прикладом св. Василія Великого, о. Христофор з пильністю бджілки набував потрібне знання, але, одночасно, він запопадливо працював теж і над оформленням свого духовного життя. Він залюбки вчитувався в життя Святих та в духовні твори, передусім в *Аскетичні Твори* св. Василія Великого, що їх якраз у тому часі переклав на українську мову Митрополит А. Шептицький, ЧСВВ (1929 р.). Так ото, перед своїми свяченнями, о.

Христофор з захопленням перечитував спасенні наставлення св. Отця, над ними часто роздумував і завзято намагався застосувати їх до свого власного життя. Від св. Василія — « вогненного стовпа » серафимської любови Бога, теж і серце о. Христофора спалахнуло великою любов'ю до Христа, Христа-Чоловіколюбця, який роздер свої груди, щоб нам об'явити своє Пресвяте Серце, ту незбагненну « безодню своєї любови до нас », людей. Кволий тілом, але кріпкий духом, о. Христофор брався до духовного подвигу з завзяттям змагуна й цим гартував духа свого монашого покликання.

Захоплений « покликом Христа », що його так майстерно виклав св. Василій Великий у своїй « Вступній Аскетичній Бесіді », о. Христофор намагався буквально стати « *борцем Христа* » за Боже Царство тут, на землі. Звідси в нього бралася та надлюдська сила, апостольська ревність і непогамовне бажання щось більше зробити для св. Церкви і Чину. З-за свого « непосидючого » духу, що нестримно рвався до чину й боротьби, він згодом часто мав непорозуміння з іншими монахами, які неподіляли його захоплення. За прикладом св. Павла й св. Василія, і його « любов Христа гонила » (2 Кор. 5,14). Йому тяжко було зрозуміти, чому інші не дозволяли йому щось « доброго », на його думку, зробити. І в цьому власне проявлялась небуденність і сила його духа.

У Малім Березнім о. Христофор не задо-

вольнявся самою лише працею над вихованням василіянського дорасту. Його серце рвалося до сільської молоді, до місійної праці на поблизьких парафіях, до проповіді Христової благовісті. Ось що він писав своїй мамі під Великдень 1933 р.:

« Вибачте, що я так довго Вам не писав, але часу не маю. Цілими днями сповідаю, бо знаєте, як то у Великім Пості люди ходять до сповіді. А до монастиря то ходять аж з далеких сіл. Крім сповідей треба ще говорити проповіді. Тепер якраз даю місію для дітей. Кожного дня ціла юрма дітей приходить до монастирської церкви, і я їм даю місію. Приходять і старі й слухають, як то дається місія дітям. Коли б Ви почули, як мої діти гарно співають! Нічого не бояться, а співають, аж церква гуде. Багато з них приходять щодня на св. Службу Божу і причащаються. Деякі малі хлопці вже знають і Вірую, і Апостола проспівати.

« Ще маю одну цікаву працю. Збираю багачів і намовляю їх, щоб вони спомагали бідних. Нині я дістав від єп. Стойки з Ужгороду гроші. Куплю білої муки для бідних, щоб мали на паску. Пам'ятаєте, як у війні без тата Бог нам допоміг і ми вижили. А я теж скінчив школи, бо добрі люди нам усе помагали. Тому тепер, дякуючи Богові за Його добродійства, я стараюся спомагати бідних.

« Та найбіднішими є грішники. Їм треба найбільше помагати в сповідальниці, щоб ро-

зірвати ланцюг їхніх гріхів і очистити їхні душі. Не раз уже й голова болить, і ноги терпнуть, але далі сиджу я в сповідальниці та повторюю: — Розрішаю тебе від усіх твоїх гріхів... Іди в мирі й більше не гріши!».

Тому не дивно, що коли, по двох роках схоластики, молоді василіяни перейшли на філософічні студії до Ужгороду, о. Христофор з радістю про це повідомляє своїх рідних: «Я, Богу дякувати, здоровий і щасливий. Молодих монахів уже не вчу, бо вони виїхали до вищих шкіл. Зате вчу дітей, як і минулого року. В суботу приходять діти до монастирської церкви й спільно мовимо вервицю, а потім їх сповідаю. Після сповіді мушу їх провадити додому, бо вже темно. На села їжджу правити св. Службу Божу ще більше, ніж перед тим. Монастир купив мені новий гарний «бецікель» (ровер), яким я тепер всюди їжджу. А вже я кілька разів і в рів заїхав; раз корові в живіт, бо не хотіла вступитися».

Саме в тому часі назначили о. Христофора теж провідником *Апостольства Молитви*, за допомогою якого ОО. Василіяни ширили набоженство до Пресвятого Серця Христового. Разом з цим зростало часте принимання св. Тайн, тобто сповіді й причастя. Головним центром Апостольства Молитви був Святомиколаївський монастир у Мукачеві, а інші монастирі були розсадниками набоженства до Пресвятого Серця у своїх околицях. Малоберезняньський монастир став розсадником Апостольства Молитви

весною 1928 р., коли-то, при монастирській церкві, засновано перший гурток Апостольства. Організацію Апостольства Молитви в Малім Березнім здійснив о. Микола М. Дудаш, ЧСВВ, який поширив його теж на сусідні села. Відтак о. Маріян М. Станканинець, ЧСВВ включив до Апостольства теж і шкільну дітвору.

З початком 1933 р. провід Апостольства Молитви при Малоберезняньському монастирі перейняв о. Христофор, який кинувся на це нове поле праці з великим захопленням. Протягом не цілих двох років він збільшив число членів Апостольства Молитви з 516 до 1.330, між якими було теж і багато мужчин. Досі Апостольство Молитви орієнтувалося на жіноцтво, дівчат і шкільну дітвору. А о. Христофор започаткував аж вісім гуртків мужчин, з понад сто членами. Ось що писав він про Апостольство Молитви при Малоберезняньському монастирі у своїм звіті з дня 1 вересня 1934 р. до о. Протоігумена:

« Протягом 1934 р. прибуло 333 нових членів, між ними й кількадесят мужчин. Досі мужчини трималися від Апостольства Молитви досить далеко. Членство Апостольства зібране з усіх довколишніх сіл. Два села, Ставне й Дубриничі, відлучилися від нас і створили свої самостійні центри. Найкраще проквітає Апостольство в Малім Березнім, Мирчі, Заріччю і Заброді, бо там обрано добрих ревнителів (провідників гуртків). Цього року відновлено Апостольство Молитви у Великім Бе-

резнім, Беґиндя-Пастілі й Руській Мочарі; приступили й нові села: Сіль, Розтоцька Пастіль і Перечин. Найдальше лежить Перечин, віддалений звідси на 20 км. Члени Апостольства Молитви поділені на гуртки по 13 членів, на чолі з ревнителем чи ревнителькою. Осібно мужчини, жінки й дівчата. Діти теж зорганізовані в гуртки по 6 членів із своїм старшим провідником, ніби ревнителем».

У своїх *Споминах* з 1959 р. о. Христофор писав:

«В організуванні дітей багато допомагали мені свідомі вчительки. Містечко Перечин було твердинею українства. Тут я назначив учительку Ганну Добеївну головною ревнителькою дитячих гуртків на цілу околицю. Ця побожна й ревна вчителька перетягнула на свій бік усіх учительок, навіть мадяронок. Вони відбували свої збори в школі й щодня відбували по всіх класах духовне читання. Я відвідував кілька разів численну Перечинську школу, де діти радо слухали катехитичних наук, а опісля випроваджували мене зі співом на залізничу станцію. Сестра Ганни, Маруся Добеївна була, до речі, ґеніяльною позашкільною організаторкою молоді й ніхто не міг їй дорівняти з виступами дітвори».

У вищезгаданім звіті до о. Протоігумена о. Христофор далі писав таке:

«Духовне життя Апостольства Молитви, на мою думку, стоїть досить високо. Майже всі члени сповідаються і причащаються, дуже мало

Гавриїл
о. Христофор,
(1920 р.)

таких, які опускали б св. Тайни. Більшість з них сповідається у першу неділю місяця в монастирі або по парафіях, бо вже й парохи

по селах переконалися, що людей треба часто сповідати. Решта вірних відбуває свою сповідь в інші неділі ».

А про свою працю при Апостольстві Молитви він так звітував:

« В першу неділю місяця, в 8-ій годині ранку, читана св. Служба Божа з виставленням Найсвятіших Тайн, на якій звичайно дітвора приступає до св. Причастя. Відтак, о 10-ій годині, співана св. Служба Божа з проповіддю про Пресвяте Серце Ісуса, на якій звичайно причащаються старші члени Апостольства. По обіді співаємо Молебень до Пресвятого Серця Ісуса з Суплікацією, після чого відбуваються загальні збори Апостольства. На зборах, крім біжучих справ, пояснюється місячне намірення Апостольства й переповідається життя того Святого, якого призначено Заступником на даний місяць. Крім загальних зборів відбуваються теж і т.зв. ревнительські збори, на яких обговорюється організаційне життя Апостольства Молитви, розглядаються, одне по одному, правила Апостольства й подається науку про аскетичне, тобто духовне життя.

« Багато користі приносить заснована 1933 р. (о. Христофором) духовна бібліотека. Це, мабуть, перша аскетична бібліотека-випозичальня на Закарпатті, яка має вже кілька сотень книжок. Тут народ жадний книжки, головно біблійних оповідань і "житій" Святих.

« На празники Пресвятого Серця Ісуса,

Христа Царя і Велику П'ятницю при Божім Гробі члени Апостольства Молитви за порядком відбувають умолення Євхаристійного Христа. Діти з Апостольства виступали теж із концертом і представленням на св. Миколая і на празник Пресвятого Серця. Взагалі, діти дуже люблять релігійні пісні, вірші й представлення. Вони радо читають релігійні оповідання і з захопленням слухають, коли їм оповідається щось цікавого з життя Святих. Намагаюся зібрати охочих дітей — осібно хлопців й осібно дівчат — і щотижня з ними відбуваю збори. Це дуже заохочує дітей, їх духовно виховує і прив'язує до своєї Церкви ».

Свою працю між дітворою о. Христофор міг був розвинути тим легше, що, після відходу схоластиків, його назначили катехитом при публичних школах у Мірчі й Малім Березнім. Та вже у вересні 1934 р. його перенесли до Святомиколаївського монастиря на Чернечій Горі біля Мукачева, де він продовжав свою виховну працю над Василіянським доростом й, одночасно, займався теж проводом молоді в окружних парафіях. З початком 1935 р. він ось що писав своїй мамі:

« Тут (в Мукачеві) спочатку було мені добре і спокійно, бо не було дітвори. Але без неї я не міг витримати. По Новім Році, як тільки я показався між дітьми, і вже понад 50 з них мене причепилося. Так тепер маю знову клопіт з дітьми, а крику, наче в жидівському хайдері. Для хлопців я вже купив

футбол (копаний м'яч), бо для них це велика радість. Хлопці справили собі вишивані сорочки, а дівчатка вишивані блюзки із стяжками й так собі парадують у (монастирській) церкві. До того я ще їм справив і хоругву Пречистої Діви Марії.

« На Благовіщення, коли тут, при Мукачівському монастирі, відбувається перший відпуст, учительки з дітьми приготовили виступ у честь Пречистої Діви Марії. А був він такий гарний, що старші з радости аж плакали ».

Та він не забув ще й додати: « Із старшими теж працюю ».

По війні місто Мукачів стало колискою москвофільства на Закарпатті, де всі школи були під контролею московських білоґвардійців, емігрантів. Тільки торговельна академія, під управою відданого народовця і пізнішого голови Сойму Карпатської України, дир. Августина Штефана, орієнтувалася на український напрям. В тих часах розсадником народовецького руху між закарпатською молоддю був Український Пласт. Щоб надати йому релігійного духа, о. Христофор домовився з іншим ревним Василіянином у Мукачеві, о. Іваном Сатмарієм, ЧСВВ, і вони обидва вступили до Українського Пласту при торговельній академії й стали курінними капелянами. Це заохотило пластові курені по інших містах і вони зачали добирати свідоміших священиків і собі на капелянів.

У закарпатському *Пластовому Альманаху*

читаємо: « ОО. Василіяни чинно підтримували пластовий рух на Закарпатті й брали участь у всіх пластових святах » (Рим 1976, стор. 121). У тім же ж *Альманаху* поміщена теж і фотографія о. Христофора, коли він відвідував пластовий табір у Солочині 1937 р. (стор. 182). Так то, завдяки о. Христофорові, ОО. Василіяни на Закарпатті мали вплив теж і на виховання пластової молоді.

3. ВІДДАНИЙ СИН МАРІЇ

Зреформовані ОО. Василіяни стали теж розсадниками глибокого почитання Пречистої Діви Марії на Закарпатті. Величаві Богородичні відпусти при монастирях, майські набоженства по парафіях й « інтронізація » ікони Матері Божої під час місій у церквах розбуджували серця вірних, релігійно вихованих на Богородичних піснях і відпустах. А вже найбільше захопився народ 1926 р., коли Владика Петро Ґебей (1924-1931) інтронізував у Святомиколаївському монастирі на Чернечій Горі чудотворну ікону Матері Божої, яку подарував Святіший Отець Папа Пій XI. Відтоді богомольці масово горнулися на Чернечу Гору, щоб у стіп чудотворної ікони Марії благати у Неї материнського Її заступництва словами згаданого Владики:

« Преблагословенна Діво Маріє! Поселившись ласкаво між нашим народом, загрівай його серця вогнем Божої любови. Утверджуй у св. вірі й побожності тих, що служать Тобі; наверни тих, що покинули Тебе, бо покинули Твого Сина. Обітри наші гіркі сльози й хорони нас у всіх наших бідах. Амінь ».

Другим вогнищем Марійського руху на Закарпатті був Святовасиліївський монастир в

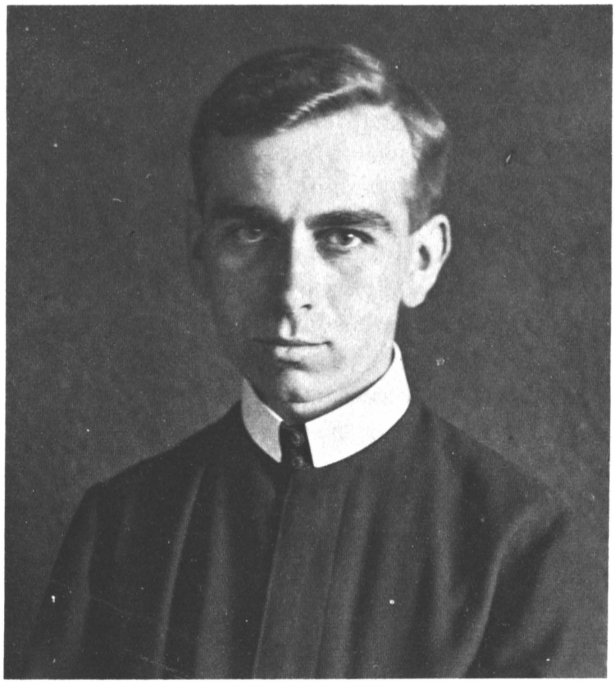

Студент богослов'я (1930 р.)

Ужгороді, звідки започаткувалось організування Марійських Дружин. Одним з найбільш активних організаторів Марійських Дружин став, між іншими, о. Христофор, головно після його перенесення до Ужгороду, де в рр. 1935-1937 він займав становище префекта Василіянської бурси для ґімназійної молоді.

Ужгород був єпархіяльним (осідок Мукачівського єпископа) і культурним осередком

цілого Закарпаття. Тут збігалися всі нитки релігійного, національного, політичного і культурного життя. Тут збиралася й організувалася вся інтеліґенція й уся студентська молодь. Тим-то й ревний місіонер о. Христофор звернув свої очі на молодь оту, щоб її також втягнути в релігійні організації. Так ото він зачав організувати в Ужгороді середньо- і високошкільне студентство. Середньошкільну молодь зорганізував він у релігійне товариство «*Борці Христа*», а високошкільних студентів у т.зв. *Товариство Українських Католицьких Студентів св. Володимира*, в скороченні *ТУКС*. Боже Провидіння вможливило йому безпосередню працю між студентами вищих шкіл у рр. 1937-1939, коли настоятелі вислали о. Христофора на вищі студії в Карловім університеті в Празі.

В тих часах на Закарпатті не було класичної ґімназії, бо всі чотири державні ґімназії були реальними, а у Василіянській бурсі збиралося щораз то більше ґімназійної молоді. Тому 1936 р. ОО. Василіяни рішилися, щоб при своїм Святовасиліївськім монастирі в Ужгороді відкрити класичну ґімназію з чисто українською викладовою мовою. А щоб забезпечити відповідне число своїх власних наукових сил, вони вислали кількох здібніших ієромонахів на вищі студії. Між ними був теж о. Христофор, який мав спеціялізуватися в математиці й фізиці. Та працьовитому монахові було ще за мало тих студій, тож він

рівночасно вписався на філософічний факультет Українського Вільного Університету з осідком у Празі, де успішно закінчив вісім семестрів. Власне тоді взявся о. Христофор ще й до організування закарпатського студентства в ТУКС св. Володимира, про що він писав пізніше і в своїх *Споминах:*

« Організація *Борців Христа* гарно розвивалася, часто влаштувала публичні виступи та відкрила свою власну бібліотеку при інтернаті (бурсі) ОО. Василіян в Ужгороді. Члени організації були правдивими борцями за християнські ідеї й українського духа. І не тільки хлопці, але й дівчата визначались великою відвагою і второпністю.

« По якомусь часі своєї праці із старшими студентами-академіками (в ТУКС) я спостеріг, що багато студентів виступає з ТУКС. Розвідавши добре в чому справа, я дізнався, що то головний провід Організації Українських Націоналістів (ОУН) дав директиву бойкотувати нашу організацію. На мою інтервенцію і вияснення ОУН змінила свою директиву й приказала студентам підтримувати ТУКС ».

Зустріч о. Христофора з провідниками ОУН довела до т.зв. святкувань *Марії – Цариці України,* щоб цим підкреслити єднання закарпатських українців із своїм материком. Для цих голосних святкувань використано 900-річчя посвячення Русі-України за часів князя Ярослава Мудрого Божій Матері (1038 р.). Відтоді Мати Божа вважалася Царицею Русі-України.

На Закарпатті приготування до свята *Марії – Цариці України* зачалися уже влітку 1937 р., а самі торжества — з Благовіщенням наступного року. Найвеличавіші маніфестації на звеличення *Марії – Цариці України* відбулися в містечках Невицьке, Перечин та Великий Бичків, де їх організував сам о. Христофор за допомогою католицького студенства, головно ж місцевих Борців Христа. Тоді по цілім Закарпатті відбувалися величаві релігійні врочистості, в яких брали участь десятки тисяч народу. Вірні масами приступали до св. Тайн, відправлялися торжественні Богослуження, виголошувано палкі проповіді, а при кінці відбувалася посвята народу Пречистій Діві Марії, під час якої вірні проголошували Марію своєю Небесною Царицею та присягали Їй свою вірність аж до смерти. Відтак відбувалась процесія з синьожовтим прапором, на якім виднілась вишита або намальована ікона *Марії – Цариці України*. Оригінал цієї ікони, яку намалював український мистець-емігрант, д-р Василь Королів-Старий, зараз знаходиться у Василіянській каплиці в Прудентополі, Бразилія, куди його завіз о. Христофор 1939 р.

У цих врочистостях дуже активну участь брала молодь, яку зорганізував о. Христофор. Вона, впродовж цілого року, влаштувала по селах і містечках величаві концерти й академії на пошану Цариці України. Під час своїх студій у Галичині, о. Христофор перейнявся наскрізь національним духом. А коли він пе-

рейшов на Закарпаття, то завжди і всюди підпирав тільки народовецький рух. Як український патріот, з найкращим значенням цього слова, він часто попадав у сутички із старшим, змадяризованим закарпатським духовенством і вчителями-москвофілами. Ось що читаємо у споминах д-ра В. Маруняка про його « патріотизм » на реколекціях у Празі:

« В нашу пам'ять вбився особливо о. Христофор Миськів, ЧСВВ, якого ми всі любили за його патріотично-релігійні проповіді. Ніколи не забуду, коли під час реколекційної науки один учень (ґімназист) запитав: — Отче, ви говорите такі захоплюючі проповіді та науки; а скажіть нам, коли б прийшлося воювати за Україну, чи ви також пішли би, чи продовжували б говорити тільки проповіді? А о. Христофор із спокійною усмішкою відповів: — Петре, в лівій руці хрест, а в правій меч. Моє місце було би там, де й усіх українців, які не жаліли би свого життя за свою батьківщину! Для нас о. Христофор був чимсь близько-дорогим, але після цього випадку наші взаємини з ним ще більше поглибилися » (див. *Українська ґімназія в Чехах 1925-1945*, Мюнхен 1975, стор. 131-132).

А Преосв. Кир Василій Гопко з Пряшева, що був тоді парохом у Празі, у своїм листі 1969 р. до мене згадав про колишню працю о. Христофора між студентами, пишучи: « Він приїжджав до нас як місіонер до Праги і дуже багато нам помагав. Був дуже симпатичний чо-

ловік, але в його жилах кипіла гаряча українська кров, так що ми його називали — *українцем на квадраті!* (тобто — завзятим українцем) ». Його мрією була — вільна Україна і він жив надією « триумфального походу на Київ, Харків і Одесу » (див. *Спомини*, у « Праця », 1959, ч. 18). Повстання Карпатської України й проголошення її самостійности (1938-1939) — цілком полонили молодече серце завзятого Христового борця.

В наслідок Віденського арбітражу, дня 2 листопада 1938 р., визначні міста Закарпаття: Ужгород, Мукачів і Берегово були присуджені Мадярщині. Тоді столицею Карпатської України став Хуст, а ОО. Василіяни перенесли свою класичну ґімназію з Ужгороду до Великого Бичкова. Туди перенісся теж о. Христофор. Та його все більше тягнуло до Хусту, де він бажав узяти активну участь у відбудові Карпатської України. А вже найбільше часу він присвячував Карпатській Січі, як військовий капелян. Про участь ОО. Василіян у національнім відродженні Срібної Землі він відтак у своїх *Споминах* писав:

« Без нашої праці усвідомляючий національний рух у Карпатській Україні був би зазнав великого спізнення і напевно не увінчався б такими гарними успіхами. Треба сумніватись, чи національний рух К.У. без участі Василіян взагальному стояв би на християнсько-католицькім становищі. Це свідчить, що духовенство виконує не тільки чисто релігійну

Перша Служба Божа (22.9.1932)

працю та що їхня праця виходить теж на користь батьківщини» (див. «*Праця*», 1959, ч. 20).

Так-то молодий і завзятий чернець заправлявся у твердій школі життя на монаха-Василіянина, гартував свого духа аскезою св. Василія та підсичував свою апостольську ревність любов'ю Христа, рідної Церкви й українського народу. Вже при кінці свого жертвенного життя, в січні 1970 р., писав він своєму братові в Римі:

«Направду найбільше щастя — це жити посвяченим Богові життям св. обітами. Якби я мав ще раз народитися і жити, я знову вибрав би бути Василіянином — з тією різницею, щоб бути святішим ніж тепер!».

4. НА НОВИХ ЗЕМЛЯХ

В половині березня 1939 р. федеральна Чехословаччина розпалася, бо Словаччина, під протекторатом Гітлера, проголосила свою незалежність. Тоді мадярське військо насиллям зайняло Карпатську Україну. Тому що о. Христофор, як капелян Карпатської Січі, брав активну участь в обороні карпатських кордонів, грозила йому збоку мадярів тюрма чи концентраційний табір. Але якимсь чудом він видістався з мадярських рук і, через Румунію й Югославію, нарешті добився до Праги, де продовжав свої студії і, дня 23 травня 1939 р., осягнув абсолюторію філософії. Протягом свого дальшого побуту на Чехах він жив на ласці чеських ОО. Капуцинів у Мельнику, недалеко Праги.

В тому часі його товариш студій, о. Йосиф Р. Мартинець, ЧСВВ, став протоігуменом Аргентінсько-Бразилійської Провінції ОО. Василіян. Дізнавшись про о. Христофора на скитальщині, він негайно запросив його на місійну працю до Бразилії, де вже працювали й інші їхні товариші студій. Навесну 1939 р. о. Христофор писав своїй мамі таке:

« До мене пишуть з Бразилії і дуже мене просять їхати до них. Там самі мої добрі то-

вариші (із студій) з Галичини і Закарпаття. Обіцюють мені все, що тільки захочу, бо вони досить багаті. Буду мати свої коні, і, як хочу, то й авто, тільки щоб я їхав до них і там проповідував і організував молодь. Уже мені посилають і 'шіфкарту' на корабель. Знову з Риму (тобто з Генеральної Управи Василіян) пишуть, що вони мені не боронять їхати і, якщо хочу, можу виїжджати до Бразилії».

Якже о. Христофор з Риму дістав остаточне назначення до Бразилії, то він тодішньому о. Архимандритові Д. Ткачукові, ЧСВВ відписав: «Приказ їхати до Бразилії приймаю з найбільшою підданістю. Я вже зачав робити відповідні старання, щоб його зреалізувати». Так ото у вересні 1939 р., після різних пригод, о. Христофор опинився на місійній праці у Бразилії, при Святойосафатівському монастирі у Прудентополі, Парана. Перші свої враження з нової землі він описав своїй мамі в листі під Великдень 1940 р.:

«Тут я бачу новий світ, нові краї, нові рослини й дерева, нових людей та нову мову. У вас зима й морози, а тут гарно, тепло. Я у своїй кімнаті навіть печі не маю, бо тут ніколи нема правдивої зими й кожухів тут не треба. На саме Різдво і Йордан тут тепліше, ніж у нас у літі. Коли я приїхав сюди у вересні м.р., то по деревах усюди були помаранчі чи банани. Ми ще тамтих не обірвали, а дерева вже знову зачали квісти. Пальми й піньори наші слободничани бачили хіба на малюнках,

а я висиджую під ними щодня. Мені вже варили теж і пальму, але я її не люблю. Кактуси, що ви їх плекаєте у череп'яних вазонках, тут ростуть під плотом, до п'ять метрів височини. Маємо і 'любеніце' (гарбузи) — червоні й жовті. Тут є ще дерево, яке називають — *какі*, велике як яблуня, а родить жовті овочі, що мають смак жовтої дині. Я їх дуже люблю.

« А які тут гарні квіти та пташенята! Тут папуги літають дико, як у нас дикі качки або гуси. А пишаються вони різними кольорами — сині, жовті, зелені, червоні. Тільки роблять нам вони велику шкоду. А канарки, що їх удома ми тримали лиш у клітках, тут літають як горобці й видзьобують нам зерно. Тут ще є дуже маленькі пташенята — колібрі, які звичайно літають біля квітів і висисають з них мід. На них я дуже люблю дивитися. У лісі по деревах скачуть мавпи, а по баюрах повно жаб. А птахи різно-прерізно співають.

« Теж і люди — різні. Є чорноволосі бразилійці, що говорять по-португальському; є й цілком чорні — мурини, що їм тільки зуби біліють. Деякі з тих чорнюхів говорять і по-українському. Я вже й сам став подібний до чорних, бо сонце мене добре обсмаглило. Є тут і наші українці з Галичини, між якими я працюю.

« А як тут виглядають села, чи як ми їх тут називаємо — колонії? Одна колонія тягнеться на 5-10 км. і не має більше як 40-50 хат. Вулиць взагалі нема. Кожна хата стоїть

окремо, не раз на пів кілометра від битої дороги, а від іншої хати і на кілька кілометрів. Дуже рідко, щоб хата стояла одна біля одної. Коли я когось запитаю, де він мешкає, то відповість, що на тій чи тій колонії. А коли запитаю — як це далеко, відповість: — Ось у тім напрямі, на північ, за п'ятою горою є річка, а за річкою, поза третім горбом є моя хата. Я сідаю на коня й їду, рахуючи гори і горбки. Як скучно, то собі заспіваю, що аж звірята в лісі наполохаються! ».

В тім самім листі о. Христофор описав мамі також і своє перше Різдво в Бразилії:

« Кільна днів перед Різдвом я сів на коня і поїхав на колонію, віддалену яких 20 км. від нашого монастиря. Там я сповідав, правив св. Службу Божу й проповідував. Як висповідав людей на одній колонії, тоді поїхав на другу, а звідтам на третю. В Навечір'я заїхав я на колонію, що називається Есперанса. Там живуть наші монахині (СС. Служебниці) і вони приготовили мені св. вечерю. Перед північчю я зачав Велике Повечір'я, відтак Утреню й Службу Божу. Людей було дуже багато. Деякі їхали возом аж 30 км., щоб бути на св. Службі Божій. По відправах, ще тієї самої ночі, завезли мене фірою на другу колонію, де мав такі самі відправи. Пообідавши в добрих людей, я відразу вибрався на третю колонію, щоб і там, на другий день Свят, правити св. Службу Божу. Звідтам уже автом завезли мене до монастиря (у Прудентополі),

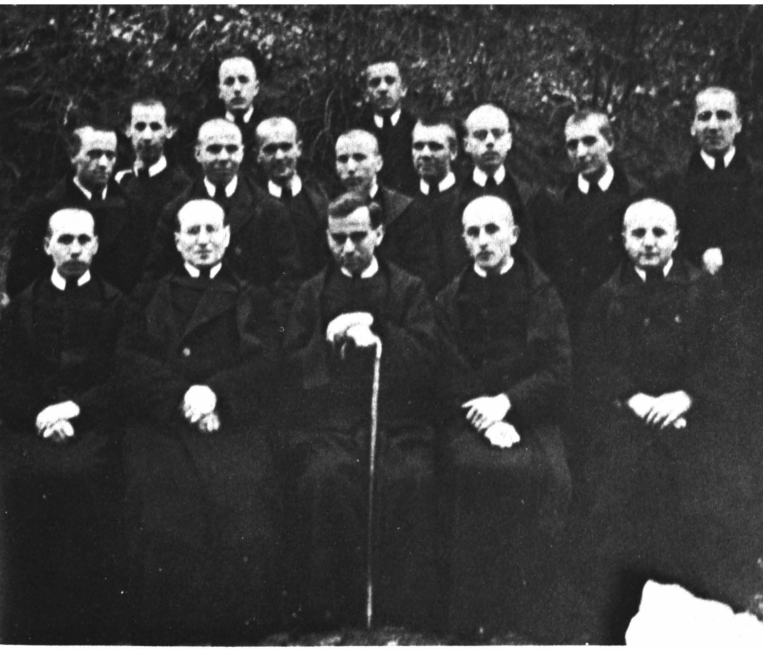

Між студентами на Чернечій Горі (1937 р.)

де люди приходили до Отців із своїми желаннями. На третій день Різдва я вже правив св. Службу Божу у монастирській церкві. Як бачите, мені не сумно, бо праці завжди досить. А коли чоловік працює для Бога, тоді він почувається задоволений і щасливий ».

Не забув він описати і свій перший Йордан у Бразилії:

« На Йорданські Свята я святив воду на

кількох колоніях. А що ті колонії були від себе досить віддалені, то мене везли фірою біля вісім годин з одної колонії на другу. Відтак я вибрався на два тижні святити хати. Тоді я добре пізнав хати наших людей у Бразилії, що здебільша побудовані з дерева. В хатах все гарно прибрано і пороблені порядки. Перед кожною хатою — квіти. Мене там усюди гарно вітали. Я випитував ще дітей катехизму, а потім роздавав їм образочки, якими вони дуже тішилися. Протягом тих двох тижнів я роздав понад 1.500 образочків ».

Відтак о. Христофор їздив по Пітанґщині й північних областях штату Парана. Одного разу, виснажений працею і довгою подорожжю, прибув він до Ґварапуави, де загостив до тамошніх ОО. Вербітів. Після перекуски він ліг собі відпочити і спав 40 годин поряд. Отці вже побоювалися, що він більш не прокинеться (див. « *Праця* », 1978, ч. 21). На перший Великдень у Бразилії він поїхав до сусіднього штату — Санта Катаріна, щоб там помогти нашим Отцям обслужити вірних. Там він їздив два тижні по колоніях — сповідав, відправляв, святив пасхи й проповідував. Потім повернув до Прудентополя, щоб знову потонути у вирі душпастирської праці. А праці було аж надто багато.

У тих часах Прудентопіль з околицею нараховував понад 20.000 вірних, що були розкинені у 33-ох колоніях. Про свої місіонерські подвиги о. Христофор відтак (1946 р.) писав

своєму колишньому вчителеві новіціяту, о. Г. Кінахові, ЧСВВ, який тоді був генеральним вікарієм ОО. Василіян у Римі:

« Я замешкав у Прудентополі, радше належу до Прудентополя, а цілий час їжджу моїм коником по лісах. Праця дуже мила і вдоволяюча, але дуже виснажує. Тому я ще більше підупав на здоров'ї. Крім тяглих поїздок, що звичайно тривають тижнями (3-5 тижнів), проваджу Апостольство Молитви на цілий штат (Парана). Проваджу теж Марійські Дружини, даю замкнені реколекції світським хлопцям і дівчатам тощо ».

Для успішнішої місійної праці він настоював на « моторизацію » ОО. Василіян у Бразилії, а то тим більше, що він ще в Чехії « навчився » їздити автом. Нарешті Отці купили уживане авто — старого Форда. Одного дня о. Христофор хотів похвалитися своїм « шоферством », набрав на авто пасажирів і рухнув... Попав у якусь яму і застряг. Так невдачно скінчилася перша спроба моторизації Василіян, бо згодом порозбиване авто продали.

Однак запал о. Христофора до « моторизації » не ущух. Він твердив, що привик до їзди по асфальтних дорогах у Чехословаччині. Тож згодом він придбав собі мотоцикл. З тим мотоциклем він теж мав більше мороки, ніж їзди. Одного разу мотоцикл йому зіпсувся, треба було його привезти до монастиря. І так о. Христофор найняв воза з кіньми, сів собі на мотоцикл на возі й по дорозі тільки

витрублював. Мали тоді люди потіху з « Карпатської України », як його в тім часі назвали (див. « *Праця* », 1978, ч. 21).

В повоєнних роках, коли до Бразилії приїхало більше Отців з еміграції, Василіянська Віцепровінція св. Йосифа в Південній Америці, під проводом о. Протоігумена Йосифа Р. Мартинця, ЧСВВ, дуже гарно розвивалася. Уже в травні 1948 р. там створено самостійну Бразилійську Провінцію ОО. Василіян. Першим її протоігуменом став той же о. Мартинець. І нема найменшого сумніву, що своєю ревною працею о. Христофор багато спричинився до розквіту цієї провінції. Тому, після його смерти, управа Бразилійської Провінції признала заслуги о. Христофора й назвала його: « *Великим нашим доброчинцем* ».

5. ЗАСНОВНИК УКРАЇНСЬКИХ КАТЕХИТОК

Віддавшись всеціло душпастирській праці між українськими поселенцями у Бразилії, о. Христофор відразу спостеріг, що при найліпшій волі і великій посвяті ОО. Василіян та СС. Служебниць, молодь по дальших колоніях відчужується від свого народу й пропадає там у чужім морі. Він відчув теж потребу національно-культурного виховання української молоді, якщо наміряється зберегти її для української Церкви й обряду. Обслуговуючи далеко розкинені українські селища-колонії в штаті Парана, о. Христофор болів серцем і душею над занедбаними українськими дітьми, що виростали на чужих землях без знання своєї рідної мови, релігії, культури й звичаїв. Вони часто не знали й основних правд св. віри. А то тим більше, що за режиму президента Жетулія Варґаса бразилійський уряд почав забороняти вживання чужої мови, хоч би й у церковних школах. Тоді бразилійська поліція саджала до в'язниці наших священиків за те, що насмілились говорити українські проповіді у церкві (див. «*Праця*», 1978, ч. 21).

Пригноблений сумним станом українських поселенців у країні св. Хреста, перебуваючи на колонії Барра Вермеля, о. Христофор шукав

світла в Євхаристійного Христа. Було навечір'я празника Христа Царя (1939 р.), тож він постановив перебути цілу ніч на адорації в церкві. Припавши своїм лицем до землі, о. Христофор гаряче благав Божественного Спасителя, щоб «послав робітників на жниво своє» (Мт. 9,38) і рятував невинні душі, що марно пропадали для Бога й українського народу. В часі своєї покірної молитви він нагадав собі світську організацію чеської молоді *Апостолів Христа*, яку оснував його товариш Францисканець, о. Урбан, на Чехах, 1937 р. Як члени світської організації, *Апостоли Христа* могли проникнути туди, де священики не мали доступу, й нести євангельську благовість до найбільше занедбаних християнських родин. Чи не міг би він чогось подібного зачати між українськими поселенцями у Бразилії?

Ревний місіонер не довго вагався піти за цим Божим натхненням. Зібравши декілька ідейних дівчат, о. Христофор заснував українське світське товариство *Апостолок Серця Ісусового* (АСІ), яке відтак урядово перейменували на *Інститут Катехиток Серця Ісусового* (ІКСІ) й якого колискою був Прудентопіль, Парана. Звернувши свою увагу на побожних дівчат, Антонію і Надію Шульган, які приходили щодня на св. Літургію до парафіяльної церкви, о. Христофор зайнявся їхнім духовним проводом і, по якімсь часі, звірився їм із своїм заміром створити світське

оо. Христофор і Павло Миськів у Трієсті (1950 р.)

товариство дівчат, які працювали б світськими апостолками між українськими поселенцями по містах, а чи й по далеких селищах. Вони пішли за його проводом і вже при кінці травня 1940 р., в празник Пресвятого Серця Христа-Чоловіколюбця, тайно зложили тимчасові обіти.

Заохочений своїми співбратами в Чині та єп. Антонієм Маззаротто в Понта Ґроссі (до 1958 р. в Бразилії не було українського ка-

толицького Владики), о. Христофор зачав розглядатися за кандидатками до АСІ між дівчатами Марійської Дружини, яких він був теж духовним провідником. Так ото в грудні 1940 р. скликав він дружинниць на триденні замкнені реколекції. Вже під час реколекцій йому вдалося заохотити 12 дівчат, щоб вони відбули ще двотижневі катехитичні курси, на яких програму складалися лекції з катехитики, педагогіки, літургіки, української мови та співу. По іспитах склали вони відтак прилюдно обітницю вірности Католицькій Церкві й отримали грамоти *Катехиток*, підписані єп. А. Маззаротто. Уже в січні 1941 р. (час вакацій у Бразилії) о. Христофор вислав по дві катехитки на колонії, де перший раз вони вчили українських дітей катехизму й рідної мови.

В о. Христофора було однак бажання надати своєму починові тривалішних основ. Він задумав зв'язати більш ідейних *Катехиток* обітами й оснувати згадане товариство АСІ. Крім двох Шульганівних, знайшов він ще трос охочих дівчат, перевів з ними на поселенні Тіжуко Прето (30 км. від Прудентополя) восьмиденні реколекції, після яких вони всі склали тимчасові обіти. Так ото, дня 23 червня 1942 р., постав перший гурток українських *Апостолок Серця Ісусового*. Відтак о. Христофор придбав невеличкий дім біля української церкви св. Йосафата у Прудентополі й примістив у нім тих ідейних дівчат, які були готові посвяти-

тися світському апостолятові поміж українцями. І вже 1944 р. АСІ відкрили свій маленький інтернат св. Ольги для вбогих дівчат під наглядом директорки Е. Діткун, що саме покінчила школу для медсестер.

У міжчасі о. Христофор заходився приєднувати й виховувати нових кандидаток, головно за допомогою замкнених реколекцій, катехитичних курсів та з'їздів Марійських Дружин. День 5 січня 1945 р. був радісним днем у житті о. Христофора, того ж бо дня п'ять ним вихованих *Катехиток*, — а саме: Антонія і Надія Шульган, Анна Бардаль, Евдокія Діткун і Марія Ціхоцька — склали довічні обіти. Цим покладено тривкі основи під АСІ. Його праця не була марною.

За мету для АСІ о. Христофор поставив особисте освячення членкинь і світський апостолят між українцями. Він добре знав, що *Катехитки* тільки тоді зможуть виховати українських дітей у християнському дусі, коли найперше самі переймуться Божими правдами й будуть жити згідно з засадами св. віри. Тому він звернув велику увагу на духовний вишкіл кандидаток і намагався вщепити в їхні серця богословські чесноти віри, надії і любови, що для світських апостолок мали бути джерелом їхньої моральної сили й посвяти. На це він не жалував ані часу, ані своїх сил. Він вимагав, щоб кожна з них мала свого духовного провідника та щоб кожного дня вони сумлінно виконували свої духовні вправи,

без огляду на втому чи трудне зайняття. Тому, заохочуючи деяких Катехиток до жертвенної любови, о. Христофор писав:

« Життя коротке, тож користайте з нього якнайбільше, щоб переводити його в любові. Не саме життя, ані не виконані праці, ані перенесені терпіння мають значення, але любов, з якою ви це все робите і переносите. Тому любови, великої любови бажаю Вам у житті, в працях, в терпіннях і в радощах. Ви, Катехитки Серця Ісусового, тож будьте дійсними Обручницями Його Пресвятого Серця, Його втіхою серед Його терпінь в душах нещасних грішників і серед переслідувань безбожниками, щоб відтак навіки бути пам'ятниками Його любови! ».

АСІ було засноване виключно для праці між українським народом. Тому о. Христофор вимагав від своїх Катехиток, щоб вони перейнялися великою любов'ю до української Церкви й народу. Він настоював, щоб вони між собою і з дітворою говорили завжди тільки по-українському, щоб основно познайомилися з українським обрядом і літургічними приписами, щоб плекали українську культуру й спів, щоб запопадливо зберігали народні й релігійні звичаї та щоб живо цікавилися долею українського народу чи то на рідних землях, а чи в діяспорі. Він був переконаний, що тільки так його Катехитки візьмуться з охотою за виховання української дітвори і цим спричиняться до збереження рідної мови, обряду та

звичаїв посеред українських поселенців на чужих землях.

Свідомий того, що Катехитки будуть вести *світський апостолят*, тобто, будуть жити й працювати на зразок світських людей, о. Христофор старався від самих початків, щоб вони набували вищу чи професіональну освіту у різних ділянках знання. Як учительки чи інші фахові сили, вони зможуть не тільки заробити собі на прожиток, але ще й допомогти виховати бідних кандидаток. У 1945 р. споруджено ще один дім АСІ у Понта Ґросса, звідки кандидатки мали змогу вчащати на виклади до ґімназії та вищих місцевих шкіл. Сьогодні в тім домі приміщено пансіонат св. Ольги для українських дівчат, студенток університету.

Щоб надати АСІ канонічних основ, о. Христофор, за допомогою прихильних собі Отців, уклав для своїх Катехиток правильник — устав. Його відтак затвердив місцевий ієрарх, Владика Антоній Маззаротто, єпископ Понта-Ґросси. У запалі своєї праці о. Христофор не звернув уваги на те, що йому, як монахові, для організування якогось товариства чи згуртування, потрібно мати теж і позволення від найвищих своїх Настоятелів. З цієї причини виникли були деякі труднощі й непорозуміння, що їх згодом прихильно розв'язав тодішній Генеральний Вікарій ОО. Василіян у Римі, о. Гліб Кінах, ЧСВВ.

Відбуваючи 1947 р. канонічну візитацію

Василіянських монастирів у Бразилії, о. Кінах мав нагоду особисто запізнатися з працею о. Христофора над формуванням АСІ. Тому він на місці схвалив почин о. Христофора, давши свою згоду на те, щоб він й « інші Отці далі провадили організацію АСІ та її підтримували..., дбали про добрі покликання і скріплення їхнього духа, щоб давали їм нагоду працювати по українських осередках ». Свого урядового листа, з дня 25 лютого 1947 р., о. Кінах закінчує ось як:

« Моїм бажанням є, щоб, скріпившися, Апостолки С.І. поширили свою діяльність теж і в інших країнах, де живе наш український нарід та щоб, після упадку большевизму, як *правдиві апостолки,* вернулись на Україну і там працювали для відродження нашого народу у св. Католицькій Церкві ».

З благословенням головного настоятеля ОО. Василіян, Господь Бог теж поблагословив працю о. Христофора над АСІ. Уже в квітні 1949 р. він дістав для них затвердження бразилійського уряду, під назвою « *Виховна Спілка св. Ольги* » (Associação Educativa Santa Olga). У тому самому часі у Прудентополі засновано для АСІ новіціят, чи радше Катехитичний Вишкіл кандидаток, під проводом учительки Надії Шульган.

Наступник о. Кінаха, о. Архимандрит Теодосій Т. Галущинський, ЧСВВ († 1952), ще з більшою прихильністю поставився до справи АСІ й подбав про канонічне потвердження

Разом з мамою перед базилікою св. Петра (1956 р.)

їхнього Уставу Священною Конґреґацією для Східних Церков, з дня 16 листопада 1950 р. З того часу Т-во Апостолок Серця Ісусового прийняло нову канонічну назву: *Світський Інститут Катехиток Серця Ісусового,* в скороченні — ІКСІ (Instituto das Catequistas do Sagrado Coraçâo de Jesus).

Заснування, оформлення і забезпечення світського *Інституту Катехиток Серця Ісусового* від самих початків натрапляло на великі труднощі. Вони походили не тільки збоку чужих, як радше збоку своїх. Людська вузькоглядність, страх перед суперництвом, особиста амбіція чи й заздрість успіхів викликували постійну критику, несправедливі доноси, явне бойкотування, і навіть злобні наклепи. А о. Христофор усе це зносив мужньо й без нарікання. Він знав, що кожне Боже діло мусить перейти пробу вогню, в якім тільки щире золото лишається. Так він тихо терпів і молився. В такім дусі виховував він і своїх Катехиток. Ось що він писав одній з них:

« Ти вже перебігла великий шмат Богом Тобі назначеної дороги, перетерпіла не одне лихо, навіть від мене. Не дивися на те, що минуло, а на те, що ще треба зробити. Для Бога ніколи не будеш надмірно трудитися, а все за мало. Терпінь теж ніколи не забагато, а все замало. На цій долині сліз тільки терпіннями, жертвами й клопотами можемо збільшувати нашу любов до Бога і спасати душі, за котрі Син Божий віддав своє життя. Хай,

отже, життя Тебе не зневіряє, але гартує, робить сильною духом і второпною у твоїй поведінці ».

Правда, часом і в його серці виникали сумніви чи непевність, з чим він звірявся своєму Архимандритові у Римі: « Часом попадаю в песимізм щодо Катехиток, коли мені все представляється в темних красках. Не бачу в них бажаного розвитку, поступу чи святости. Чи Бог їх не карає за мої гріхи? Інші Згромадження мали святих основників, а Катехитки мають грішника. То як же вони будуть святими? Чому-то я лиш брався до того діла, що його не вмію провадити? Якщо все пропаде, то хай і в тім Бог буде прославлений, бо інші будуть мати пересторогу, щоб легко не братися до подібного діла. А може по моїй смерти вони стануть ліпшими? Одиноке моє прибіжище — це повна надія на Бога! ».

Коли відтак 1950 р. прийшло остаточне затвердження *Інституту Катехиток Серця Ісусового* Апостольським Престолом, о. Христофор був переконаний, що він започаткував Боже діло. Тому вже 1953 р. він з великим удоволенням передав духовий провід ІКСІ місцевим ОО. Василіянам, а сам лишився тільки їхнім дорадником й опікуном. На жаль, злобна критика, нашепти й різні доноси проти о. Христофора й Катехиток продовжалися. Нарешті Преосв. Кир Йосиф Р. Мартинець, ЧСВВ, який щиро помагав о. Христофорові в його почині, постановив раз на завжди припинити

цю підривну й злобну акцію у своїм екзархаті.

В 1964 р. Владика Мартинець доручив о. Христофору, щоб він перевів основну канонічну візитацію ІКСІ. Після своєї канонічної візитації о. Христофор здав докладний звіт із стану й духовного життя Катехиток, яких тоді вже було 59 з обітами, 12 новичок і 14 кандидаток. В його серці не існувало найменшого сумніву, що Катехитки сумлінно дотримувалися своїх правил і вели правдиво духовне життя. А сам Владика особисто взявся прослідкувати всі поважніші закиди проти особи й праці о. Христофора. Нарешті, дня 17 січня 1965 р., Владика Мартинець вислав до Генеральної Управи ОО. Василіян у Римі та Провінційної Управи ОО. Василіян у Бразилії заяву, в якій дав наступне свідчення:

« Як колишній Протоігумен Бразилійської Провінції ЧСВВ і Настоятель Впр. о. Христофора Миськова, ЧСВВ, оцим свідчу, що закиди висунені проти о. Христофора щодо його моральної поведінки є зовсім безпідставні й несправедливі. Я особисто їх провірював і прослідкував і вони виявилися неправдивими й видуманими ». Відтак, давши перелік поважніших наклепів проти о. Христофора й доказавши їхню неправдивість, Владика закінчив свою заяву такими словами: « Якщо буде треба, то я завжди можу посвідчити, і то під присягою ».

Це треба було написати, бо ще й сьогодні знайдуться деякі особи, що своїми нашептами

та злобними наклепами беруться знеславляти добре ім'я ревного місіонера — Василіянина. А за що? Може за те, що він значно улегшив працю бразилійським місіонерам по розкинених українських колоніях, пожвавив катехизацію між українською дітворою в занедбаних поселеннях Бразилії, Аргентіни (від 1952 р.) та Параґваю (від 1963 р.) і, в великій мірі, спричинився до відродження національної свідомости молодої генерації українських поселенців у тих країнах? Як звичайно, людська злоба і злі язики все знайдуть « оправдання » для своїх наклепів.

Та Боже діло і проти людської злоби устоялось (Д.Ап., 5,39). Гірчичне зернятко, кинене о. Христофором у бразилійську ріллю, розрослося в розлоге дерево (Мт. 13,31). Хоч уже на постелі терпіння, о. Христофор таки дочекався розросту й розбудови ним заснованого ІКСІ, що його піднесено до гідности Інститутів Папського Права декретом Священної Конґреґації для Східних Церков з дня 12 червня 1971 р.

6. НА ВАСИЛІЯНСЬКІЙ СТІЙЦІ

Крім своєї кропіткої праці над оснуванням і оформленням *Інституту Катехиток Серця Ісусового*, о. Христофор і далі продовжав свою місійну працю по колоніях, провадив церковні організації та помагав при редакції *Місіонаря* та *Праці*. Як читаємо в *Ювілейному Альманасі*, « організації — це була його улюблена праця і в цій ділянці він перейшов теж фаховий вишкіл. У Бразилії о. Христофор довів *Апостольство Молитви* до повного розквіту » (див. *Ювілейний Альманах 1897-1947*, стор. 78).

А в *Праці* (1978, ч. 21, стор. 3-4) читаємо таке: « Організування *Апостольства Молитви* повели о. Христофора по далеких українських оселях. Він бував навіть там, де працювали єпархіяльні отці, нпр., коло Порту. Їздив багато теж по північній околиці Парани... З цього люди собі найбільше запам'ятали його! ». А далі: « Нове, що він запровадив в *Апостольстві Молитви* — це гуртки молінь за Україну. Тоді наші люди в Бразилії мали велике почуття любови до свого народу, тож ті роки сміло можна назвати *золотою добою* українського життя й василіянської праці у Бразилії. До Апостольства Молитви належали

Філософія і новіціят у Іваях (1952 р.)

старші, від 14-го року життя. А щоб і дітвора могла взяти участь в апостоляті молитви, то о. Христофор позакладав гуртки дітей, що молилися за Україну. Гуртки дітей мали ще й те завдання, що при них учили (катехитки) дітей катехизму й української грамоти, бо саме тоді розпаношувалась злощасна *націоналізація* еміґрантів».

З початком червня 1941 р. о. Христофор зорганізував величний з'їзд Апостольства Молитви у Прудентополі, на який прибула молодь навіть з далеких українських поселень. З того часу почитання Пресвятого Серця Ісуса-Чоловіколюбця глибоко закорінилося по цілій Паранщині. Подібно, як на Закарпатті, о. Христофор заправляв молодь духовно й релі-

гійно. Він дбайливо плекав у їхніх серцях набожество й велику пошану до Пресвятої Євхаристії, переводив з ними нічні адорації та заохочував до частого св. Причастя.

Не в меншій мірі о. Христофор трудився і в Марійських Дружинах, в яких поширював щире набожество до Пречистої Діви Марії. Крім сходин, травневих набожеств та спільної вервиці, для дівчат він організував ще замкнені реколекції й катехитичні курси, заохочуючи дівчат до невинного життя й складання обіту чистоти. З дівчатами теж їхні матері горнулися до Марії.

Завершенням відданої праці о. Христофора на звеличення Пречистої Діви Марії в Бразилії був незабутній з'їзд Марійських Дружин у Прудентополі, від 6-8 грудня 1947 р., при масовім здвизі народу. Тоді поодинокі українські товариства й інституції, разом з парафією св. Йосафата у Прудентополі, торжественно посвятилися Непорочному Серцю Марії. Під проводом о. Христофора відбувся тоді величавий процесійний похід до будинку міської управи, перед якою, в присутності префекта й ради міста, відбулася публічна посвята цілого міста Прудентополя Матері Божій.

Крім душпастирської, місійної й організаційної праці, о. Христофор був заангажований також у виховній праці на схоластикаті, а відтак на філософії ОО. Василіян. Якже, в 1948 р., у Бразилії було засновано

самостійну Василіянську Провінцію, то його назначили протоконсультором новоствореної провінції. В лютому 1950 р. о. Христофора перенесено з Прудентополя до Іваїв на ігумена, звідкіля він далі продовжав свої місійні подорожі й викладав Василіянським студентам філософію. Тоді саме він і започаткував будування нового монастиря в Іваях. Коли однак 1953 р. його брата Павла обрано Протоархимандритом ОО. Василіян, за приписом *Правил* він зрікся становища ігумена, залишився однак і далі в Іваях, виконуючи обов'язки вікарія дому та професора філософії.

Коли, відтак, Бразилійська провінція св. Йосифа перебувала в повному запалі праці й розбудови, 1956 р. о. Христофора назначено провінційним економом і перенесено його, задля « здоровельних причин » до Понта-Ґросси, де він не мусів робити поїздок на колонії. Тоді о. Христофор прийняв провід Преображенської церкви в Понта-Ґроссі, яку, за його почином, споруджено ще 1947 р., коли він доїжджав туди з Прудентополя. А що парох при Преображенській церкві у Понта-Ґроссі не мав відповідного помешкання, то о. Христофор, коштами Головної Управи Чину, побудував простору резиденцію, в якій, між рр. 1964-1970, був осідок теж і Провінційної Управи.

Як провінційний економ, о. Христофор продовжав теж розбудову Семінарії св. Йосифа в Прудентополі за допомогою Священної Конґреґації для Східних Церков і, розуміється,

Генеральної Курії ОО. Василіян у Римі. Влітку 1958 р. о. Христофор звітував до Риму: « Будова семінарії йде вперед, хоч не раз робота спізняється задля дощів і браку матеріялів, яких не можна дістати, хоч я стараюся купувати матеріяли заздалегідь і в більшій кількості. Тепер біда, забракло робітників ». А до дому, своїй мамі писав: « Я будую, а Павло гроші дає! ».

Щоб о. Христофор успішніше міг вести працю над розбудовою монастирів, 1959 р. назначено його ще й провінційним консультором, коли він уже був перенісся до Куритиби. Звідси він так писав до дому:

« Моє життя все однакове — вганяю з одного міста до другого, від одного уряду до другого. Тепер стараюся про резиденцію для Преосвященного Кир Йосифа (того малого й веселого монаха, що Мама бачили його в Римі). Землю вже купив, а тепер стараюся, щоб зачати будувати церкву й палату для нього. СС. Служебниці теж мене обсіли, щоб і для них я купив землю і деякі хати на школу. Їм трудно торгувати й виробляти документи, а я вже знаю дороги по урядах і мені це вже йде досить скоро ».

Однак ворог не спав. Десь 1961 р. Преосвященний Кир Йосиф Мартинець, ЧСВВ, запросив до себе, для обслуги катедри св. Івана Христителя у Куритибі, Катехиток. На тимчасове помешкання для них Владика винайняв єпархіяльний дім. Тоді вражена амбіція, заздрість

успіхів о. Христофора, його значний вплив в єпархії й Головній Управі та гарний розквіт ІКСІ засліпили очі деяких осіб (їхніх імен ще не на часі подавати) і вони відновили проти ревного місіонера злобну наклепницьку кампанію. Зневірений ворожим наставленням навіть деяких своїх співбратів, о. Христофор тоді, за згодою своїх Настоятелів, передав обов'язки провінційного економа своєму молодому помічникові, о. Маркіянові М. Пенцакові, ЧСВВ, а сам вибрався на місійну працю до Арґентіни, де його ласкаво запросив колишній його товариш, о. Орест С. Карплюк, ЧСВВ.

Свою місійну працю а Арґентіні о. Христофор започаткував десь 1962 р., коли помагав своїм Катехиткам оснувати дім в Апостолес, провінції Міссіонес. Згодом о. Христофор переніс осідок ІКСІ до містечка Обера, Міссіонес, де розпочав будувати для Катехиток розлогу Колегію св. Ольги, яку затвердив арґентінський уряд уже 1963 р. В Обері з о. Карплюком вони відновили теж і старий Василіянський осідок, який ОО. Василіяни були змушені опустити 1948 р. з-за браку сил, і розпочали свою місійну працю в розлогій околиці Оберівщини. Про це він так писав до родини:

« У вас тепер літо, а в нас у Арґентіні тепер зима. Тут снігу нема й вода не замерзає, але я чомусь усе мерзну. Але холод триває тільки до 9-ої години ранку, а відтак сонце

знову пригріває і треба скидати з себе светер. В зимі тут звичайно падуть дощі. В околиці Обери я маю аж 22 місця до обслуги. На 10-ох правлю св. Службу Божу у каплицях, а решта — по хатах. Заїжджаю всюди омнібусами, а відтак ще 2-3 км. фірою чи пішки ».

Тому, що околиця Оберівщини майже 15 років була опущена, довелося розпочинати місійну працю від самих початків. Багато дітей, а то й дорослих, треба було христити, немало шлюбів узаконнювати, навчати молодь релігії й обрядів, збирати вірних на Богослуження, заохочувати до св. Тайн тощо. Хоч о. Христофор й о. Орест трудилися понад свої сили, проте їм ніяк не ставало часу обслужити всіх українських поселенців своєї округи. Тому о. Христофор собі до помочі спровадив до Обери своїх Катехиток і взявся для них будувати досить просторий будинок, в якім мала бути приміщена теж Колегія св. Ольги для українських студенток. Щоб досягти українську душу і в найдальших закутинах Оберівщини, він 1964 р. започаткував радіоапостолят. Пізніше цю українську радіопрограму, яку пересилалося щосуботи, продовжали з великим успіхом Катехитки.

У своїй ревності за спасіння українських душ, о. Христофор почав цікавитися нашими поселенцями теж у поблизькім Параґваю. В цій країні тоді на 10.000 українських поселенців був тільки один світський священик (о. Іван Буґера) в містечку Кармен-дель-Па-

Зі студентами філософії в Іваях (1950 р.)

рана, до того ще й хворовитий. Не дивно тоді, що українські поселенці в Параґваю під релігійним зглядом були досить занедбані. Тому о. Христофор і туди спровадив своїх Катехиток. Вони, в вересні 1963 р., осілися в містечку Енкарнасіон, де відразу започаткували українську радіопередачу катехизму. Шкода, що з причини великих витрат і малого зрозуміння з боку вірних, вони відтак були змушені припинити свій радіоапостолят.

. Серед місійної праці в Арґентіні й Параґваю і частих урядових поїздок до Бразилії, де о. Христофор все ще фіґурував як « провінційний економ », час скоро минав. Минали роки. В Бразилії домагалися, щоб він вернувся до

своєї Провінції. Тож, у грудні 1965 р., він пише своєму братові Володимирові в Югославії: « По Новім Році покидаю Аргентіну й їду знову до Бразилії, щоб там будувати два великі монастирі: один для ОО. Василіян, а другий для Катехиток. Такий наказ дав мені Павло (з Риму) і я мушу його слухати, бо він мій Настоятель. Радо його слухаю, бо він мій брат, а я люблю щось великого будувати ».

Так ото з початком 1966 р. о. Христофор повернувся до Куритиби, де його назначили ігуменом, щоб викінчував будову студійного дому. Ось що о. Христофор пише на початку того ж року своєму братові Володимирові: « Від першого лютого я перебуваю в Бразилії, в головнім місті штату Парана, що зветься Куритиба. Тут мені дуже добре. Тут маю будувати два великі доми. Один в самій Куритибі для ОО. Василіян, а другий у Прудентополі для моїх Катехиток Серця Ісусового ».

Однак, після свого повороту до Бразилії, о. Христофор уже не міг інтенсивно працювати, як колись. Крім того, в нього вже не було й колишньої охоти. Хоч він ще фіґурував як «провінційний економ», то все ж таки з ним не багато рахувалися. Тому вже наступного року пише о. Христофор до свого брата, о. Павла в Римі, що тоді вже був генеральним економом Чину, щоб його звільнили з обов'язків провінційного економа й передали ці обов'язки о. М. Пенцакові, ЧСВВ, якому він

уже й так доручив нагляд над будовою студійного дому.

Хоча звільнення не дістав, все ж таки він уже не довго міг працювати на новому місці. Тяжка праця, великі клопоти й болючі переживання нарешті звалили з ніг вірного борця Христового. Вже з початком 1968 р. о. Христофор важко занедужав, і так зачалась його довголітня Голгота, яку назвемо — *апостолятом терпіння*.

7. АПОСТОЛЯТ ТЕРПІННЯ

Здоров'я не служило о. Христофорові вже змалку. Ще як схоластик він мусів перервати свої студії задля підірваного здоров'я. Пізніше він писав своїй мамі: « В роках 1926-1928 я був хворовитий і мій товариш о. Маріян просив о. Протоігумена, щоб мене не мучили наукою, а дозволили спокійно приготовитися на смерть. Тоді о. Протоігумен Калиш відповів: — І я умру і ти умреш, а Бр. Христофор ще переживе шістдесятку й багато напрацюється. — І так сталося. Я виздоровів і, хоч хирлякую й уживаю багато ліків, зате ніколи не лежу, а працюю, часом ще більше від здорових ». Так-то сильна воля і бажання працювати для поширення Христового царства тут на землі, допомагали йому поборювати всякі труднощі й неміч. Як св. Павла, так і його любов Христа спонукувала (2 Кор. 5,14) до щирої молитви, ревної апостольської праці й повної самопосвяти. Для Бога, св. Церкви й українського народу о. Христофор не жалів нічого.

Загартований духом у Василіянській аскетичній школі, о. Христофор просяк наскрізь любов'ю Христа. Він не змарнував ні найменшої нагоди, аби тільки вмертвити себе чи покріпити в собі якусь чесноту. Джерелом його

духовної і моральної сили була Пресвята Євхаристія, перед якою він часто перебував цілими годинами, а то й цілу ніч. Тригодинні нічні адорації, чи як він їх називав — « *перебування з Христом у Гетсиманському саді* » — були улюбленою його духовною вправою. Але при тому о. Христофор намагався сумлінно виконувати свої щоденні духовні вправи, не занедбуючи хорової молитви. Свої думки, слова й діла освячував сталою пам'яттю про Бога, яку підсичував частим відвідуванням Євхаристійного Христа, добрим наміренням і кличними молитвами.

Кожне важливіше своє діло о. Христофор зачинав молитвою, щоб виконати його « *на славу й уподобання Боже!* ». Як відданий душпастир, він любив поговорити зі своїми вірними й часто їх відвідував чи то вдома, а чи в шпиталі. Під час таких відвідин в його розмові легко можна було вичути, що він мав інший намір, а саме когось утішити чи заохотити до св. Тайн, навернути до Бога, притягнути до церкви, запросити до якоїсь праці, привернути в родині мир і спокій, комусь порадити тощо. Вся його кореспонденція, хоч би й з рідними, насичена духом апостоляту. Коли, приміром, мама журиться господаркою, якщо його брат Володимир скоро не одружиться, він пише:

« Мама питають, що буде з цілим маєтком? не трудно. У Слободніці ми не маємо своєї церкви, а наша церква в Андрієвцях — це тільки стара собі хата. Чи це не ганьба, що

українці ще досі не спромоглися збудувати собі порядну церкву? Тому Ви лише збирайте багато грошей і всі ті гроші, разом з цілим своїм маєтком, запишіть на будування нової церкви, але не в Андрієвцях, радше у Сибіні. Наша родина має вже двох своїх священиків-місіонерів, то може ще збудувати і гарну церкву. Так будете певні, що Ви зробили те, чого від Вас Бог хотів. А рівночасно будете спокійно вмирати, бо в небі на Вас чекатиме велика нагорода. Ось яке моє бажання! ».

Коли з дому жалілися, що їм тяжко і зле поводиться, о. Христофор їх так утішав: « Мені дуже жаль, що Вам удома так зле поводиться. Та пригадайте собі праведного Йова з Біблії. Був час, коли й Вам дуже добре поводилося, бо Господь Бог Вам давав. Тепер це все Господь Бог забирає, а від Вас чекає, щоб саме тепер Ви показали Йому свою вірність. Коли Ви серед біди, недостатків і клопотів не будете нарікати на Господа Бога, але скажете з праведним Йовом: — *Бог дав, Бог узяв, нехай святиться Ім'я Його*; коли Ви, притиснені бідою і нуждою, будете й надалі зберігати Божі й церковні заповіді, тобто, будете вистерігатися гріхів, прокльонів, щонеділі й свята ходитимете на св. Службу Божу, часто приступатимете до сповіді й св. Причастя — тоді Господь Бог скоро зглянеться на Вашу нужду, змилосердиться над Вами і знову зішле на Ваш дім своє благословення. І тоді будете мати всього ще більше, ніж перед тим. Але кажу,

Учасниці катехитичного курсу в Прудентополі (1952 р.)

мусите до Бога прибігати й у Нього одного помочі шукати ».

Він журився теж і духовним життям свого вітчима Миколи та братової Юлії, як видно з його листа до брата Володимира: « Вже кілька разів питав я Тебе, чи Микола й Юлька ходять до церкви, а Ти мені не відповідаєш. З цього виходить, що вони не ходять. Ми вже не молоді й внезабарі всі мусітимемо стати на суді Божім. А я бажаю цілим моїм серцем, щоб по суді ми не розлучилися, але щоб ми всі разом з Татом і Мамою увійшли до неба і там навіки щасливо жили. А Христос виразно каже, що хто більше дбає про свій маєток як про небо, не дістанеться до неба; а хто

більше боїться людей (тоді в Югославії була вже комуністична влада) як Бога, такого Бог до себе не прийме! ».

Коли його молодший брат о. Павло піддався операції в Римі, 1967 р., о. Христофор пригадує і йому: « Я все за Тебе молюся. Тож нехай Пан Біг Тебе береже і нехай діється воля Божа. Ти ж добре знаєш, що ми всі мусимо брати участь у Христових страстях. Інакшої дороги до неба нема! ».

Отець Христофор, незважаючи на захворіння, уміє ще втішити свого хворого брата Володимира в Югославії: « Ти далеко більше терпиш від нас обох (братів: о. Христофора й о. Павла). Однак пам'ятай, що кожний з нас мусить перейти свою хресну дорогу, щоб дійти до життя вічного. Головне те, щоб Ти завжди жив без гріха, в стані ласки, готовий на смерть, яка може нас несподівано заскочити. Добра смерть — це та ласка Божа, яка нас заведе до неба. Я смерти не боюся, а радше очікую на мою смерть з тугою, коли-то я побачу Бога лицем в лице, щоб навіки з Ним жити і Його любити. О, коли б той день скоро прийшов! ».

Навіть згадку про теплу зиму о. Христофор зумів використати для духовного поучення для свого наймолодшого брата: « Пишеш, що зима у Вас тепла й тому сподієтеся гарячого літа. О, коби це наші душі були гарячі Божою любов'ю, а тоді зможуть і хмари надходити й туча гудіти! Тоді нам нема чого боятися,

бо без Бога нам нічого не станеться. А що Бог дає — те найліпше! ».

Прочитавши значну частину листів о. Христофора, я переконався в його глибокій духовості й великій любові до Бога. Його листи відкрили мені правдивий образ його душі, який він намагався не виявляти. Захоплений любов'ю до Розп'ятого Христа, над страстями якого він так часто розмишляв, о. Христофор благав Бога про ласку терпінь, щоб перед своєю смертю могти брати участь також у стражданнях Христа. У таких моментах свого душевного захоплення він звірявся деяким близьким особам: « Я хочу перед своєю смертю ще багато терпіти! ». Бог вислухав його молитву й дав йому пити з чаші терпінь Свого Сина. Так ото, на початку 1968 р., о. Христофор почав важко хворувати, коли й розпочав свій *апостолят терпіння*.

Як відомо, після свого приїзду до Бразилії, о. Христофор далі хворував, як це виходить з його листа до Риму (1944 р.): « До Бразилії я приїхав хворовитий і тут мені ще погіршилося. Я стало хворую. Дуже часто відчуваю міцний біль голови, що провокує вомити... Крім того хворую на шлунок, печінки і ревматизм м'язів... ». Це він писав до Риму не тому, щоб скаржитися, але щоб дістати позволення перед св. Літургією чогось напитися « на спосіб лікарства ». Тоді ще всіх обов'язував строгий євхаристійний піст від самої півночі.

Однак о. Христофор не дуже переймався своїм здоров'ям, « пакував у себе ліки » і далі брався до праці. Він часто повторяв: « Я не маю часу хворувати! ». Як я вже згадав, він не боявся смерти, а радше тужив за нею. Як колись св. Василієві Великому, так і йому було « спішно дістатися до Бога » (див. св. Григорій Наз., *Велич св. Василія Великого*, ч. 56). Під час своєї прикінцевої недуги він писав: « По смерті мені буде дуже добре бо там, у небі, на мене чекає тільки безконечне щастя і Божа любов ».

Ставши парохом у Понта Ґроссі (1956 р.), звідкіля, з доручення лікаря, він уже не виїжджав на колонії, о. Христофор писав своєму колишньому вчителеві на новіціяті, о. Г. Кінахові, ЧСВВ: « Від самого новіціяту я щодня мовлю три Богородице Діво... і намагаюся робити це не механічно, а з відчуттям, щоб випросити собі ласку невинности і щасливої смерти. Молюся теж і до св. Йосифа про ласку, щоб я вів *укрите життя* і не займав жодних вищих позицій. Богу дякувати, моя молитва вислухана і тепер я могтиму провадити спокійне життя і більше дбати про мою власну душу... Виглядаю здоровий і працюю, але скоро втомляюся, пам'ять заводить і проявляється брак живости в проповідях ».

На початку січня 1968 р., під час виконування обов'язків провінційного економа й ігумена студійного дому в Куритибі, о. Христофор зачав діставати сильні завороти голови

— він був готовий на все. Тоді до директорки ІКСІ він написав прощального листа такого змісту:

« Сьогодні я висповідався на смерть й очікую приходу Обручника. 22.І. дістав я сильні завороти голови, сьогодні один ще сильніший. Це звісники, що Ісус Господь близько. Звичайно по тім у людей буває або удар серця, або параліч, або й атак мозковий. Отже й я готовий на те, що Господь схоче...

« Великою радістю для мене буде, коли з неба я побачу, що Катехитки С. Іс. ідуть Богом їм призначеною дорогою, що ІКСІ є дійсним огородцем любови ПСХр. і ПДМ та сестриної взаємної любови, як також любови ближніх. Ціле своє життя від оснування ІКСІ я молився, щоб між Вами були великі святі та щоб Господь прославив Інститут канонізацією Святої Катехитки, щоб через це розбудити любов у світі. Такою в першій мірі маєш бути Ти, Н.Н., і всі перші основниці Інституту! Дай Боже! Тому дуже дбайте про любов Бога й ближніх, головно ж Катехиток. Завжди будьте покірні, на услугах іншим і великими адораторками Євхаристійного Ісуса!

Благословлю Тебе і всіх КСІ. З Богом! ».

Коли йому однак трохи покращало, о. Христофор написав листа своєму братові Володимирові, з якого довідуємося про дальший стан його здоров'я:

« Дня 22 січня 1968 р. я захворів, мені зачала крутитися голова. Я ходив до ліка-

рів, був і в шпиталі, де трохи мені покращало. Але в березні я знову дістав завороти голови. Все довкола мене крутиться, начебто я був п'яний, а потім приходять вомітн. Я вже думав, що приходить кінець. Лікарі самі не знали, що то за хвороба. Аж нарешті один догадався, що в моєму вусі попсувся лабіринт задля чого я забуваюся, не можу просто ходити й постійно паду, так що інші мусять мене водити й підтримувати, коли правлю св. Службу Божу. Ще досьогодні не можу добре ходити, тільки тримаюся стіни або хтось мене підтримує. Тому я мало ходжу, а більше лежу, бо не можу нічого робити. Скоро втомляюся і негайно мені зачинає крутитися в голові. Лікарі кажуть, що за кілька місяців я буду цілком здоровий».

Однак здоров'я не поверталося. Тому він виїхав на довший відпочинок до «тепліших» околиць (Петрополіс), а відтак над море (Ріо-де-Жанейро). У вересні того ж 1968 р. о. Христофор повернув до монастиря, цим разом — до Прудентополя, звідки він знову писав: «Тут дали мені окрему кімнату й годують мене ліпше, ніж у якомусь готелі. Мені не дають нічого робити, хоч я почуваюся трохи здоровший. Тож сиджу дома, читаю і молюся Богу». Під кінець того ж року о. Христофор відбув теж і свої останні реколекції, про які о. В. Зінько, ЧСВВ, так пише:

«Нарешті о. Христофор опинився в Прудентополі й замешкав спочатку в келії напроти

Преосв. Кир Йосиф Мартинець, ЧСВВ, на візиті в Інституті КСІ (1969 р.)

сходів, на тім самім поверсі що й каплиця. Св. Службу Божу правив у скороченому виді, на що дістав позволення з Риму. Правда, треба було комусь бути з ним, коли він правив. Спочатку це робили ми, священики, а відтак Брат монах. Мені саме тоді припало давати реколекції для старших СС. Служебниць на відпочинку в Прудентополі. Коли я згадав про це о. Миськову, то він просив, щоб при цій нагоді і йому дати ті самі науки... і відбув ще реколекційну сповідь. Це були його останні реколекції» (див. «*Праця*», 1978, ч. 23).

У березні 1969 р. призначили бр. Стефана Козлинського, ЧСВВ, щоб він доглядав немічного о. Христофора. Бр. Стефан у своїй « *Хроніці за 1969-1973* », яку я теж використав, описав досить дбайливо останні роки о. Христофора. За свідченням Брата-опікуна, хворий ніколи не нарікав на свою недугу чи на свої терпіння. Навпаки, при кінці 1969 р. о. Христофор писав своєму братові до Югославії:

« Моя хвороба не є прикра. Від роботи мене вже усунули, хоч я хотів би щось зробити; недуга не дає. Пречиста Діва Марія нехай доповнить те, що я мушу занедбувати ».

Під кінець наступного року о. Христофор знову писав своєму братові:

« Вчасніше я до Тебе не міг написати, бо лежав тяжко хворий, хоч і тепер я ще далі хворий і щодня очікую смерти. Я вже третій рік тяжко хворую, голова мені крутиться, не можу просто ходити, не можу правильно думати і скоро забуваюся, тому вже не служу в церкві ані не проповідую. А тепер прийшли нові комплікації: легкий параліч лівого боку і сліпота нападає. Я ослаб на цілім тілі й тільки лежу в ліжку, хіба час від часу встану правити св. Службу Божу чи на молитву. Лікар приходить до моєї кімнати, дістаю всі ліки і все, що потребую. Дякую Богові за все! Я служив Богові ціле моє життя, а тепер Бог дає мені *щасливу старість* і трохи терпіння перед смертю. Ще тільки очікую щасливої смерти в ласці Божій, щоб Пречиста

Діва Марія прийшла і завела мене до неба. Ох, того тільки я бажаю й очікую! ».

Стан здоров'я о. Христофора з дня на день гіршав, не було надії на його одужання, почав тратити пам'ять і маячити. У своєму маяченні « відправляв » св. Літургію, « розмовляв » з померлими вже Отцями і просив їх, щоб приготували йому коло себе місце. В моментах проблисків свідомости завжди мовив вервицю; її він ніколи не випускав із своїх рук. Також інших просив, щоб молилися за його щасливу смерть, бо вона « якось забула на мене! ». У травні 1971 р. о. Христофор піддався тяжкій операції, бо лікарі знайшли при його мозку воду. Однак операція не багато помогла, хіба лиш те, що вже не відчував такого дошкульного тиску в голові, як раніш це було. Зате дедалі більше тратив пам'ять і зір.

Коли трохи краще почувався, просив завести себе до каплиці, на посіщення; часом і до спільного хору, на вечірню. У своїй *Хроніці* бр. Стефан місяць за місяцем зазначує: « Коли тільки прийти до їх келії, завжди моляться на вервиці. Вже не можуть нічого читати ані писати. Свою недугу зносять терпеливо і без нарікання, ніколи ні на кого й ні на що не нарікають. Мушу їх і годувати, бо вже самі не можуть їсти ».

У празник св. Василія Великого, на Новий Рік 1972, о. Христофор ще відновив свої чернечі обіти у каплиці, разом з іншими мо-

нахами. Але по Новому Році йому ставало чим раз то гірше, аж нарешті спухли йому ноги так, що більш уже не міг ходити. У вересні того ж року сповнилося 40-річчя його священства. Тоді з Риму прибув його брат о. Павло і перебув з ним три тижні. Однак уже тяжко було з ним розмовитися. Навіть не пам'ятав, що він у монастирі в Прудентополі.

З початком 1973 р. о. Христофор перестав уже розпізнавати своїх відвідувачів. Було видно, що переживає велике опущення і тяжко терпить. Та він уже не міг і говорити, тільки нишком плакав. Час від часу ще можна було почути, як кликав на поміч Пречисту Діву Марію та Святих. Бр. Стефан у своїй « *Хроніці* » записав: « Отець говорять, що їх ніщо не болить. Але як вони терплять — тільки сам Бог знає! ». Кілька днів перед смертю він так тяжко стогнав, що було чути на цілий монастир. Пив з чаші терпінь до самого дна.

Оточений Василіянською Братією, о. Христофор побожно прийняв св. Тайну Оливопомазання і багаторазове розрішення від присутніх Отців, які дали йому в руки св. хрест. Так, по довгій і тяжкій недузі, яку він зносив із терпеливістю праведного Йова, о. Христофор свято закінчив свій *апостолят терпіння*. Помер у середу ввечорі перед Зеленими Святами, дня 7 червня 1973 р.

При смерті о. Христофора було теж кілька Катехиток, під проводом директорки Мирослави Кривий, ІКСІ. Вони й замкнули очі своєму

незабутньому Засновникові й відданому Духовному Провідникові. Він палав великою любов'ю до Бога, св. Церкви і свого знедоленого українського народу. Він пожертвував своє життя за поширення Христового Царства на землі. Він змагався, як ревний борець Христа, « доброю борнею, скінчив свій біг і віру зберіг » (2 Тим. 4,7). А тепер хіба чекав на нього « нев'янучий вінок слави » (1 Петр.5, 4), що його обіцяв Христос усім тим, які Його люблять.

ЕПІЛОГ

На чутку про смерть о. Христофора префект міста Прудентополя, д-р Жозуе Коррея Фернандес, проголосив триденну публічну жалобу, а місцеве радіо кількаразово розповідало про смерть і великі заслуги українського монаха-місіонера для міста й цілої околиці. Ще перед похороном приїхав Владика Дон Жералдо Пеланда з Понта Ґросси, щоб особисто помолитися над домовиною заслуженого ієромонаха і скласти ОО. Василіянам своє щире співчуття. А на руки його брата, Впр. о. Павла Миськова, ЧСВВ, Прокуратора і Генерального Економа ОО. Василіян у Римі, надійшли численні кондоленційні телеграми й листи, в яких знатні достойники Церкви високо оцінили жертвенне життя і заслуги померлого.

Похорон бл.п. о. Христофора Миськова, ЧСВВ, відбувся у неділю Зіслання Святого Духа, під проводом обох українських Владик у Бразилії, Преосв. Кир Йосифа Р. Мартинця, ЧСВВ, та Преосв. Кир Єфрема В. Кривого, ЧСВВ, і майже двадцятьох ОО. Василіян, разом з їхньою Провінційною Управою. В похороні взяли участь майже всі Катехитки ІКСІ, включно з Аргентіни й Параґваю, СС. Служебниці, р.-к. СС. Вісентінки, Василія-

Дім Катехиток СІ в Прудентополі (1978 р.)

янські Студенти й Брати, учні малої семінарії св. Йосифа, багато шкільної дітвори. Масова участь народу з міста і дальших околиць, включно до Іваїв, Ґварапуава, Пітанґа, Кампо Моврон, Понта Ґросса і Куритиба, як теж величавий супровід покійного на монастирський цвинтар св. Йосафата у Прудентополі, були всенародним признанням великих заслуг «доброго і вірного» Христового слуги (Мт. 25,21). Між вінками, які процесійно несли студенти й студентки місцевих українських церковних шкіл, виднів напис на вінку семінаристів: «*Взірцевому Апостолові*».

На закінчення цієї короткої біографії бл.п.

о. Христофора подаю похоронну проповідь Преосв. Кир Єфрема В. Кривого, ЧСВВ, в якій він вірно представив життя і діяльність покійного:

« Смерть нашого дорогого о. Христофора не була нагла чи непередбачена. Після праці, яку він уклав для Христової Церкви й нашого народу, особливо тут у Бразилії від 1939 р., ота праця знищила його. Як ота свічка, він згорів для Бога і свого народу — братів своїх, будучи 41 років священиком і 50 років монахом Василіянином.

« Відзначаючись набоженством до Пресвятої Євхаристії, особливо ж до Пресвятого Серця Ісусового, по свяченнях молодий ієромонах Христофор дістав призначення організувати Т-во Апостольства Молитви, яке так гарно розвинулося на Карпатській Україні. По тамошніх містах і селах він провадив теж Марійську Дружину, організував Т-во Борців Христа і станиці Пласту. 1938 р. став головним капеляном Карпатської Січі, коли теж влаштовував величаві релігійні маніфестації з нагоди 900-річчя посвяти України під опіку Пресвятої Богородиці кн. Ярославом Мудрим. Ці релігійні маніфестації були виразним доказом, що Карпатська Україна — по тисячолітній неволі — хоче бути вільною, хоче бути українською! Перед загрозою арешту мадярами, призначений на розстріл, о. Христофор утік, вирвавшись окупантам з рук, і через Румунію дістався до Риму, а звідтіль до

о. Христофор (сидить 3-ій зліва) з Братією на Новіціяті в Іваях (1970 р.)

Бразилії, у вересні 1939 р. Тут він осів настало в естаді Парана, точніше в парафії св. Йосафата в Прудентополі й, наче другий Апостол Павло, ревний борець Христа присвятив увесь свій час і всі свої сили для ширення Христового Царства між українським народом, головно між молоддю й дітьми.

« У своїй апостольській праці о. Христофор, найбільше з усіх, організував гуртки Апостольства Молитви: жінок, мужчин, дівчат, хлопців і малих дітей. І тих гуртків Апостольства Молитви о. Христофор організував не десятками, але цілими сотками. Він провадив теж Марійські Дружини, давав місії й замкнені реколекції, провадив катехитичні курси для молоді, їздив з душпастирською обслугою по

колоніях і організував великі з'їзди Апостольства Молитви (1942 р.) і Марійської Дружини (1947 р.). Крім того ще навчав у семінарії св. Йосифа та співпрацював з редакцією *Праці*, зокрема ж українського *Місіонаря*. Це була праця невтомного воїна Христового, який посвятив ціле своє життя для Божого Царства, для Царства Христового Серця. Так, о. Христофор був добрим і ревним монахом Василіянином!

« Згодом о. Христофор став ігуменом і професором філософії в Іваї-Кальмоні; упродовж довгих років виконував обов'язки економа і консультора ОО. Василіян у Бразилії й, накінець, став ігуменом у Куритибі, де почав занепадати на здоров'ї. Не помогла й складна операція, якій о. Христофор піддався в травні 1971 р. Останні два роки був прикований до ліжка, однак терпеливо й витривало ніс свій хрест аж до кінця. Покійний трудився також якийсь час в Аргентині (1963-1966).

« Однак найбільшою заслугою о. Христофора, цього Божого чоловіка, є заснування Інституту Катехиток Серця Ісусового, єдиного в українській Церкві, що дістав уже папське потвердження. Його Покійний основав в 1940 р., за допомогою наших ОО. Василіян, зокрема ж тодішнього Протоігумена і теперішнього Владики, Преосв. Кир Йосифа Мартинця, ЧСВВ. І тому ми, що сьогодні прощаємо о. Христофора, можемо сміло проголосити його — *Апостолом Христового Серця!* » (див. « *Праця* », 1973, ч. 24).

З М І С Т

Передмова 7
1. Слідами св. Василія 12
2. Невтомний «борець Христа» 24
3. Відданий син Марії 36
4. На нових землях 45
5. Засновник українських Катехиток .. 53
6. На василіянській стійці 66
7. Апостолят терпіння 76

Епілог 90